

Leto
X.

DOMIN SVEI

Štev.
3.

Ureja:
dr. Fr. Lampe.

V Ljubljani.
1897.

Tiska:
Katol. Tiskarna.

risol M. Stern

Tiska

V Ljubljani, dné 1. svečana 1897.

Vsebina 3. zvezka.

	Stran
Cvetje s polja modroslovskega. (Spisal dr. Fr. L.) [Dalje.]	65
Najdražji zaklad. (Zložil Anton Medved.)	68
Pred Garibaldijevim spominikom. (Zložil Mih. Opeka.)	69
Stari dolg. (Povest. — Spisal Ivo Trošt.) [Dalje.]	69
Kako je učenec oženil mojstra. (Dogodba. — Spisal Vekoslav.) [Konec.]	75
Vzori in boji. (Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.) [Dalje.]	78
Ptičji prijatelj. (Črtica. — Spisal Janko Barlè.)	81
Nekaj ur v Pompejih. (Spisal Fr. Kovačič.) [Konec.]	84
Ali bivajo ljudje na bližnji zvezdi Martu? (Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišču v Gradcu.) [Konec.]	87
Misli o slovenskem krajepisnem slovníku. (Zapisał M. L.)	92
Književnost	94
A) Slovenska književnost. Knjige družbe sv. Mohorja za l. 1896.: <i>Slovenske Večernice</i> . — <i>Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1897.</i> — <i>Slovanska knjižnica</i> . — B) Hrvaška književnost. <i>Pripovijetke gospodarstvenog sadržaja</i> .	
Razne stvari	95
Naše slike. — Glasba. — Mesto Pompeji zasuto.	

Na platnicah.

Socijalni pomenki. [Dalje.]

Slike.

Angel. (Izklesal Franč. Robba.)	65
Forum (trg) v Pompejih	73
Slika v „Casa nuova“ v Pompejih	84
Dvojne črte na Martu	87
Ostanki bazilike v Pompejih	89

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. in IX. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse lanske (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Cvetje s polja modroslovskega.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje).

4. Kdaj spoznavamo resnico.

Vsakdo hoče spoznati resnico in ne mara za laž ali izmišljotino. Čemu so ti prazne ponočne sanje? Morda se ti je zdelo v sanjah, da si jako bogat: a, ko se vzbudiš, tudi veš, da nisi v resnici ali v istini. Sanje te niso obogatile, ker v njih ni resnice. Ali kaj je pomagal kmetu nagajivi znanec, ki ga je nalagal, da so vsi davki odpravljani? Nič, marveč le resnica je kaj vredna.

Kdaj spoznavamo resnico? To nam je treba vsekako vedeti, sicer ne bi mogli ločiti resnice od laži. In kdo nam to pové? Ali je treba iti koga vprašat, je-li naše spoznavanje resnično, ali ni? In ko bi šli vprašat: od kod bi pa ta naš svetovalec vedel? — Kdo drug naj nam pové kakor pamet sama! Pred menoj je račun: Kdo naj mi pové, ali je resni-

čen, ali ne? Račun sam mi nič ne pravi, drugih ne morem vprašati: torej mi pové le pamet, je-li resničen, ali ni. Naš um ali pamet torej ne sprejme samo tega in onega, ampak tudi dozna, ali je kaj resnično, ali ni. Um spozna resnico, pa tudi vé, da je resnica. In kako bi moglo biti drugače? Za spoznavanje namreč treba ne samo, da se spoznavanje vjema z istino ali s stvarmi, marveč tudi da vemo za to. Drugače bi ne mogli ločiti resnice od neresnice, kakor jo

ločimo. Zatorej je v našem umu tista zmožnost, dejali bi, tista luč, ki nam pokaže resnico in tudi pové, razjasni in prepriča, da je to in ono resnica. Lahko odgovorimo sedaj tako-le: Resnico spoznavamo tedaj, kadar nam um pové trdno in jasno ali kadar um izprevidi, da se stvari same na sebi vjemajo s spoznavanjem.

Da je tako in ne drugače, vé vsak pameten človek. Vsakdo zatrjuje n. pr. tako-le: „Dobro vem, da je to resnično“, ali pa: „To je tako gotovo resnično, kakor gotovo sem tukaj“ itd.

Vsakdo pa vé nadalje tudi to, da ne more tako govoriti, kakor se mu ljubi, ampak jedino tako, kakor mu pamet pravi. Ako sedaj-le vidim na mizi kos kruha, moram si misliti, da je kruh. Naj stokrat trdim samemu sebi, da je kruh zlato, pa le ni zlato. Kar je, to je. Trgovec mi prinese račun za sto goldinar-

jev. Naj še tako želim, da bi bil račun samo za petdeset goldinarjev, vendar želja ne premeni računa: kakor je, tako je. Um sam spoznava, rêci z željo ali voljo, kar hočeš. Pamet pravi, da je nad nami Bog: bodi nam všeč ali ne všeč, reci kdo to ali ono, tako je, kakor pravi pamet. Ko spoznavamo resnico, ne ozira se um (ali vsaj ne bi se smel) na nič drugega kakor sam nase in na svoja pravila. Razvidimo namreč sedaj tudi to, da moramo imeti v umu

Angel. (Izklesal Franč. Robba.)

trdna pravila ali zakone, po katerih spoznavamo resnico. Kdor se ozre nekoliko v svoje misli, hitro vidi, da je tako. Um ne ravná tje v jeden dan, ampak le tako, kakor mu je določeno. Hleb razdelim v tri kose: tedaj ne morem misliti si, da je kos večji, kakor je bil hleb, ampak jedino le, da je manjši. Ali pa: dvakrat dve je štiri — in nič drugega: um mora tako pripoznati. Da, um ima sam v sebi določene zakone, po katerih se mora ravnati. Ako se ravná po njih, spozna resnico; ako pa ne, tedaj ne pride do resnice.

Tudi to je znamenito, da teh zakonov (ali postav, kakor bi rekli po domače) ni treba učiti se. Vsak pameten človek se po njih ravná, četudi se jih ni učil nikoli. Kakor teče voda sama po sebi navzdol, tako tudi dela naš um vedno le po zakonih. Le kadar kaj goni ali pritiska vodo po cevéh, gre tudi kvišku: in le tedaj, kadar pritiska kaka sila na um, utegne um delati tudi zoper svoje zakone.

Zakoni, po katerih se ravná um sam po sebi, imenujejo se navadno zakoni mišljenja, ker namreč mislimo tako, kakor velevajo. To, kar dela naš um ali pamet, kadar iščemo ali spoznavamo resnico, imenujemo mišljenje. Vsak umen človek misli neprestano, dokler živi in kadar ne spi. Naše misli se mó-tajo neizrekljivo mnogovrstno in obilno, vendar celó najživejše misli niso brez reda, marveč, da je kaj resnice v njih, vodi jih red, uravnava jih zakon. Seveda vselej le ni tako; marsikaterikrat se misli razgubé samopaš, brez reda in zakona: tedaj pa tudi ne spoznavamo resnice.

5. Zakoni mišljenja.

Preprostemu bralcu se zdi čudno, ako čita o zakonih mišljenja: stvar se umeva sama ob sebi, tako pravi. Res je; vendar mora modroslovje tudi te razkazati, ker mora seči vsaki stvari do dna.

Mišljenje naše se ravná po teh-le glavnih in občnih zakonih:

1. Vsako stvar, vsako misel imej za to, kar je, zato, ker je v istini to, kar je. — Ta nauk se zdi komu težek prav zato, ker je tako lahek. Vsaka stvar je to, kar je; vsaka je jednaka sami sebi. Torej si moram tudi misliti vsako stvar táko, kakoršna je. Ta zakon se imenuje zakon istovetnosti, ker izraža, da je stvar isto, kar je. — Ta zakon je podlaga vsega resničnega mišljenja: po tem zakonu se misel oklene svojega predmeta, ima ga za to, kar je ali za istiniti predmet, pa ga tudi drži in hrani ter ga ne zamenja z drugim.

2. Ni možno, da bi kaka stvar, ali misel v istem oziru in ob jednem bila to in ne bila to, bila taka in ne bila taka; zatorej si tudi ne morem misliti v istem oziru in h krati čisto nasprotnih stvari. Papir, na katerem pišem, ne more biti po površini bel in ne-bit bel; jabolko ne more biti ob jednem sladkega in ne-sladkega vkusa, prerezano in ne-prerezano, popolnoma olupljeno in ne-olupljeno. Zaradi tega si tudi ne morem misliti kaj takega, n. pr., da bi bilo dvakrat dve ob jednem štiri in ne-štiri (pet, šest . . .), da bi prijatelj moj v istem trenutku umrl in ne-umrl. Imenuje se ta zakon — zakon protislovja, ker si nasprotuje n. pr. to: biti modremu in ne-bit modremu. — Ta zakon je s prvim najtesneje sklenjen: dejali bi, da sta oba le dve strani jednega zakona. Kakor prvi vodi in drži naš um pri istini, tako brani drugi zakon, da ne odstopimo od istine. Kakšno bi bilo pač naše spoznavanje, ako bi ne mogel ločiti tega dvojnega: Ura sedaj gre — ura sedaj ne gre! Kako bi spoznaval istino, ko bi o uri trdil h krati oboje? Kdor bi ta zakon razdril, uničil bi tudi vsako spoznavanje.¹⁾

3. Tudi tretji zakon je v zvezi s prvim in drugim. Drugi nam kaže, kaj ne more in ne sme biti, a tretji nam zopet pové, kaj mora biti. Ako si mislim dvoje: črno in ne-črno, znano in ne-znano, lepo in ne-lepo, tedaj vidim takoj, da je n. pr. deska črna ali ne-črna, človek je ali znan ali neznan, pesem je ali lepa ali ne-lepa, torej ali prvo ali drugo, to mora biti in drugače ne more biti. Sploh torej pravimo: Izmed dveh čisto nasprotnih predmetov ali pridevkov ali stavkov mora jeden istinit biti, ta ali oni; kak tretji ne more biti. Ta zakon se zove zakon izključenega tretjega (slučaja ali pridevka). Tudi ta zakon vodi in uravnava naše spoznavanje. Ako se gre za dvoje nasprotnih lastnostij, vem, da ima stvar ali jedno ali drugo; ako se gre za jedno samo svojstvo, tedaj mi zakon to veleva, da je moram ali pridevati ali ne pridevati; tretjega načina ni. Kako imeniten je pri razgovorih, pri znanstvenem dokazovanju! Ako imaš pred seboj človeka, ki ti tako-le odgovarja: Vprašaj: Ali priznavaš, da je Bog? Odgovor: Ne priznavam. Vprašaj: Torej ti praviš, da Boga ni? Odgovor: Ne, tega ne pravim . . . tedaj veš, da tak ne vé, kaj govori. Zakaj ali Bog je — ali ga ni; da

¹⁾ Iz tega vidimo, kako daleč je zašlo Hegelovo modroslovje, ki kar naravnost deluje zoper ta zakon. V Logiki n. pr. (Zv. I. str. 116. 2. izd.) piše: „Materija je nekaj drugega kakor duh. Duh je nekaj drugega kakor materija. Torej sta oba nekaj drugega. Torej sta ravno isto.“ Človek čitaj in — strmi!

bi še kaj drugače bilo, še po kakem tretjem načinu, to ni možno.

4. Naposled je še jako važen zakon, ki nam veleva, naj ne mislimo ne tega ne onega brez zadostnega razloga. N. pr. zastran Boga je tako: Ali je, ali ga ni. Da pa pravim, Bog je, za to mora biti zadosten razlog, ki mi kaže, da je res tako. Prijatelj je umrl ali ni umrl; da pravim: umrl je, zato mora biti zadosten razlog, moral sem zvedeti, da je res tako; ko bi kar meni nič, tebi nič rekel: umrl je — to bi ne bilo nikako spoznavanje, nikaka resnica. To je zakon zadostnega razloga.

Kako važen je ta zakon, vidiš na prvi pogled. Ta zakon brani, da se misli ne pretrgajo, ne presekajo in zamešajo, brani, da se ne snujejo samovoljno, stori pa, da so misli resnične, istinite, ker ta zakon sklepa misli z istinitimi stvarmi. N. pr. v glavo ti pade, da te pride jutri obiskat prijatelj; a upati ali istinito misliti ne moreš, ker nimaš nikakega razloga za to. Ako si pa dobil pismo z naznanilom, potem je to naznanilo razlog, da pričakuješ prijatelja.

Pa ne samo misli morajo imeti vedno zadosten razlog, tudi vsaka stvar sama na sebi mora imeti zadosten vzrok za to, da je taka ali taka. Brez vzroka ne more biti nobena stvar in se ne dogodi nobena prememba. Kadar vidimo kje premembo, takoj iščemo vzroka, ker si je ne moremo misliti brez vzroka. Tega nas uči zakon zadostnega razloga.

6. Kako globoko naj preiščemo zakone mišljenja.

Čitatelj bi se gotovo čudil, ko bi mu velel, naj dokaže, da ob jednom ne more biti slep in bistrega pogleda, ali da je del manjši kakor celota. Modroslovec pa hoče vsaki stvari do dna, in kar je drugim jasno kakor beli dan, ni trdno in gotovo tudi modroslovcu. No, ne trdimo, da so vsi modroslovci tako sumljivi, oprezni in natančni, a nekateri so. Nekateri modroslovci so se trudili dokazati tudi te zakone mišljenja, drugi so jih pa izvajali iz globočjih virov, tretji so jih pa celó tajili, zlasti zakon zadostnega razloga se ni zdel vsem¹⁾ veljaven in zanesljiv.

Potemtakem moramo tudi mi tukaj vprašati, ali so ti zakoni res trdni, ali jih je treba šele podpreti z dokazi. Temu vprašanju odgovarjamo, da jih ni treba dokazovati in da jih tudi ne moremo dokazati, pač pa jih umemo in lahko pokažemo njih medsebojno zvezo.

Ni jih treba dokazovati, saj so i. popolnoma razvidni in jasni sami po sebi. Ako

bi jih kdo tudi dokazal, ne bi bili zato nič razvidnejši in trdnejši. Kadar ti sveti solnce, ni treba svetiti z drugo lučjo. 2. So za vsakega mislečega človeka popolnoma trdni in gotovi. Da bi bilo drugače, ne moremo si misliti. 3. Vsi ljudje se ravnajo po teh zakonih, tudi tisti, ki najhuje dvomijo. Ko bi n. pr. dali takemu dvomljivcu zaušnico, takoj bi se razsrdil nad nami. Mi bi mu lahko odgovorili: Oprostite, gospod, to pa le ni trdno in gotovo, da bi vi bili dobili zaušnico, saj je celó možno, da ob jednom kdo dobi zaušnico in je vendar ne dobi. Seveda bi mož ne sprejel takega izgovora, ker tudi on se hoté ali nehoté ravna po zakonih mišljenja, kakor vsi drugi ljudje.

Pa tudi ne moremo jih dokazati. Kako neki? Ako hočemo dokazati zakone mišljenja, moramo jih dokazati z mišljenjem, in misliti moramo zopet po onih zakonih. Recimo, dokazali bi, da so zakoni trdni in istiniti: ne bi s tem ničesar dosegli in dognali, zakaj za trdne smo jih sprejeli in imeli tudi v začetku dokazovanja in v vsem dokazovanju. Tudi bi ti zakoni dokazali le — sami sebe, uspeha bi torej ne bilo. Recimo pa tudi, dokazali bi, da so ti zakoni nezanesljivi in nikakor trdni, ali celó napačni: tedaj bi iz tega sledilo, da je tudi dokaz po napačnem zakonu napačen, torej bi bilo napačno ali nezanesljivo, ko trdim, da so zakoni nezanesljivi — torej nobeden dokaz. Tako vidimo, da tak dvom uniči ali ujé samega sebe in da je nemogoče in nezmislno tako dvomiti.

Tudi v obče ni težko razumeti, da ti najnižji zakoni so nad vse trdni. Saj izražajo in določujejo spoznavanje samo in sicer tako, da vodijo zgolj do resnice, in nas varujejo zgolj neresnice. Vsi zakoni vodijo um tako, da se njegovo delo vjema z istino; to in samo to činijo ti zakoni, torej so nam najtrdnejši poroki, da je spoznavanje resnično.

In ob tem vprašanju lahko razjasnimo še drugo: Ali se morda spoznavanje samo ne dá kako izvajati in razlagati iz kakega višjega in bolj pravega vira? N. pr. človek zna hoditi, toda hoja človeška se dá izvajati in razlagati iz gibanja sploh ter se ravná po splošnih zakonih gibanja. — Spoznavanje pa se ne dá razlagati od nikoder, marveč je popolnoma prvotno delo. Vsako razlaganje, vsako izvajanje sloni na tem, da spoznavamo. Spoznavanje človeško bi se moralo povzdigniti samo iz sebe in čez sebe ter prekoračiti svoje moči in meje, da bi to spoznalo, — kar je pa nemogoče.

Zato pa trezno modroslovje ne razklada, kaj je neki spoznavanje, tudi ne dokazuje zakonov mišljenja, marveč jih ima za trdne v

¹⁾ Hume, Kant, kriticizem.

najvišji meri. Česar se jasno zavedamo, to nam je določeno in trdno.

Navedeni zakoni so najvišji v našem mišljenju. Mišljenje samo pa je jako raznovrstno in tudi zapleteno. Koliko predmetov, koliko potij ima, kako se bogati od dné do dné naš spomin! Vendar se ne more resnično mišljenje nikdar izneveriti onim zakonom. Ko bi hoteli modroslovje razložiti vsestransko, morali bi tudi mišljenje razložiti na dolgo in široko. A

v kratkem pregledu najpotrebnejših modroslovnih naukov ne govorimo o tem. In tako izpuščamo skoro vso tisto vedo, ki jo imenujejo logiko. Čeprav je lepa, ne bi mnogo obogatila našega duha za ta namen, za katerega je pisano to delce. Le splošno rečemo, da nas vodi dosledna logika do popolne resnice. Logičnim zakonom smemo zaupati, kakor zaupamo vidu in sluhu.

(Dalje.)

Najdražji zaklad.

Poklical slavni kralj je Aleksander
Apela k sebi, slavnega slikarja.
Pogledal milo ga, on ‚bog‘ človeka
Ter mu govoril láskave besede:
„Ime je tvoje tudi meni znano.
Ti Grécije si prvi živopisec,
Pozván od samih si bogov umétnik.
Ti úmeš bóje v ogenj sam snovati,
Ti znaš življenje vdihniti v podobe,
Da glasno z mólkom govoré skrivnostnim.
In čuj! Na dvoru jaz imam devico,
Ki lepše ni ta svet je morda videl.
Beseda je ne more opisáti,
Opeti lira je ne zna pristojno,
Njé kip ostal bi vendar hladen kamen.
A ti bi, morda, ti jedini mogel
Obraza rože in oči plamene,
Nasméhe usten, lás mehkobo svilno,
Vratú belino snežno pogoditi.
Bogato plačam jaz, kar plačam, védi!
Razgrni platno, vzemi kiste, glédi,
Če pogodiš nje lice, dam ti rad
Najdražji, kar jih hrani dvor, zaklad.“

Tedaj zakliče rahlo kralj: „Kampaspa!“
Z rokó odgrne pisano zaveso. —
Ko v jutru zarja, ki nad góro vsplava,
Zardela nežno na zemljó posije,
Kot luna, kadar med borovjem temnim
Čarôbno-svetla v jezero utone,
Kot solnce, ki na nébesnem oboku
Mogočno vstane, vso temò prežene —
Kampaspa mlada stopi pred Apela,
In otemní ga in obsije hkrati,
Da prebledí on h kratí in zardí se. —
Vladar odide nem. Kampaspa sede.
Apel razpróji platno na stojalo,
Prebere mehke kiste rok drhtečih,
S sodečim duhom vrsto bój pregleda,
Razdaljo zméri médnjo in med sabo,
V desnico spretno vzame drôben čopič,
Zamakne v njó se — roka pa njegova
Odmrje delu, misel vsemu svetu. — —

Le nékaj časa — in v globino srca
Podoba njé se živo mu zazrca,
Razplamení mu ogenj zlatočist —
Apel se vzdrami in zastavi kist.

Na zlatem vozu hitro se prepelje
Nebeško solnce stokrat preko zêmlje,
Apel pozove kralja Aleksandra,
Pred njim odkrije sliko na stojalu.
Kot pod grobovi — zdajci vse zamolkne,
Srcé zakuje v dvojih prsih huje.
Kampaspa čarni pogled k tlóm povesi,
In Aleksander gleda . . . Njêga lice
Objame čuden svit — pred sliko zdrzne,
K Apelu stopi, reče mu razburjen:
„Kaj hočeš zdaj od mene, káj, govôri!
Zaklad najdražji, kar jih dvor premore,
Poslušaj, tvoj je, tvoj je, pri bogovih.“
Apel odvrne: „Pri nesmrtnem Divu
Klečé te prosim, divni Aleksander,
Zaklad najdražji daj mi, daj — Kampaspo!“
Kot pod grobovi — zdajci vse zamolkne,
Srcé zakuje v dvojih prsih huje,
Kampaspa čarni pogled h kralju dvigne.
A kralj Apelu: „Ž njo naj bi te združil?
Ž njó tebe? Ali si premislil prošnjo?
Mar veš, da sem za dnevi dneve čakal,
Kdaj iz nebes mi stopi bog kateri
In jo zasnubi z mednimi slovesi,
Odvêde v dvore neminljive sreče,
Tja, kjer lepota njé ima izvirek?“
Apel vzravna se, mirno stopi k sliki,
Da bi napeto platno v zvitek zgánil,
A kralj tedaj ga oberoč ustavi:
„O čakaj, čakaj in poslušaj dalje,
Kaj Aleksander tebi zdaj poreče!
Pogodil si, kot nihče, nje obličje,
Apel, duh višji v tvoji glavi seva.
Bogovom samim bi se lahko družil,
Kampaspo torej s sliko si zaslužil.
Kar sem obljubil, to naj, bog, storim:
Zaklad najdražji tvoj je — pojdi ž njim!“

Anton Medved.

Pred Garibaldijevem spominikom.

(Na Janikulu v Rimu.)

Na svetega mesta najvišjem holmu
Da bode kdaj spominik ti stal —
O tem pač môrda ni sanjal nisi,
Prevrátnikov ‚slavni general‘.

In vènder! Na silnem granitnem podstavu
Ogrómen se brónast konj pení,
Na konju ogrómnem pa v vsem veličastvu
Sediš, junak Garibaldí ti.

Zmagalno ti plava okó nad Rimom,
Razgled je najlepši ti nanj odprt —
In zdí se, da v brónastem mrtvem očesu
Živita še vedno zavist in črt. —

Zavist in črt, ki do cerkve božje
Skrbnó si v rovárskih ju prsih redí
Tedáj, ko še z divjo svojo druháljo
Za sláve si venec se v bojih potí.

Pač, cerkev si božjo sovražil zakleto,
Nji grob si kôpal, pehál jo v propast:
In to ‚neminljiva‘ je tvoja — ‚zasluga‘,
In to ‚nevenljiva‘ je tvoja — ‚čast!‘ . . .

‚Zasluga‘ velika — vredna je vencev
In pesmij junaških in lovorík!
Vsa vredna, da móžu na večne čase
Postavi se zánjo — spominík!

Práv vélel je někdo: Rovárje na križe
Pribíjali nekóč so dobri ljudjé:
Dandánes pa to so prinesli nam časi,
Da s križi rovarjem se prsi krasé . . .

‚Zasluga‘ velika — preganjati cerkev,
A trud, pogubiti jo — ta je zamán,
Zamán so vse žrtve, vsi tèmni načrti,
Ki pèklo jih riše noč in dan!

Kaj nisi nikoli, junak Garibaldí,
Tám dôli pod kûpolo Petrovo stal,
Kaj nisi nikoli tám v zlátih črkah
Beséd vekovitih zapisanih bral:

„Ti skála si, Peter, in nánjo sezídám,
Utrdim si cerkev najvišji zidár,
In hrúj še takó — — do konca je časov
Porušil ne bode peklenski vihar!“

Mih. Opeka.

Stari dolg.

(Povest. — Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

V.

Minica je delala natančno po materinih navsuetih.

Čudno jo je ganilo, ko je prvokrat videla ženina.

Prišel je v Ljubljano nakupit raznih potrebnih stvari za svatbo, potem se je oglasil tudi pri nevesti. Deklica se ga ni mogla nagledati. Tudi Ivan se je nehoté nerodno poklonil na pol gosposki ženski in jo vprašal:

„Od kod ste pa vi? Ne zamerite!“

Doznávši odgovor ni vedel več naprej. Bil je v zadregi. Deklica se mu je zdela mična. Skrivaj jo je primerjal z Jerico . . .

Ko sta bila z nevesto zunaj, je vprašal:

„Gotovo je kakšna sorodnica to-le dekle, Jerica?“

„Samo naša šivilja; tukaj dela še-le nekaj dni; prijazno dekle; meni se je zeló prikupila.“

„Zalo dekle, zares. Saj dovoliš, Jerica, da jo še jedenkrat pogledam?“

„Ne bodi no! Ali smo otroci?“

Ivan je sam stopil nazaj v sobo in hotel nekaj vprašati, pa beseda ni hotela nikamor. Slišal je stopinje zunaj pred vrati in vedel, da poslušá nevesta; pred seboj je pa videl bitje, ki ga je mamilo z vso silo.

„Morda imate tudi na Studencu kaj dela zame? Prišla bi, kadar dovršim tukaj!“ Tako se je ponudila, spoznavša njegovo zadrego. In zopet je uprla vanj oči, ki so hotele prodreti Ivanovo srce.

„Ne vem, če bo kaj.“

„Morda to bolje vé vaša nova gospodinja.“ Deklica je govorila zadnje besede dokaj prisiljeno. Povesila je glavico, da je videl Ivan beli vrat. Oba sta umolknila. Ivan je šel k nevesti in rekel:

„Ali si slišala?“

„Da bi rada šla s teboj?“

„No, in ti bi ne videla rada?“

„Seveda, Ivan.“

Minica ni slišala teh besed, ni videla srečnih pogledov. Na tihem je vzdihnila: „Moj brat!“ in solza ji je orosila oko.

Bila je zamišljena in molčeča.

Naslednje dni je Ivan še večkrat obiskal svojo nevesto in se tudi s šiviljo nekoliko sprijaznil, dasi ni mogel dolgo strpeti njenega pogleda. Temnolasa deklica je imela do njega neko posebno moč, vsled katere se ji je mladenič izkušal ogibati, a vendar se ni hotel popolnoma.

Približal se je veseli dan svatbe, za Jerico dan slovesa od starišev, znancev, od rojstvenega kraja, od spominov zlate mladosti.

Lepa je bila nevesta, ko se je vračala z mladim Prašnikom od poroke. Prijazni obrazek, mični venec v laséh, mladostno razviti život, lahno se prilegajoča obleka — vse to se je vjemalo na njej, da so jo ljudje občudovali.

„O, kako je krasna!“ vskliknile so ženske, ki imajo o takih prilikah prvo in zadnjo besedo.

„Lepa kakor angel, saj sem vedela“, hvalila je Minica, in nevesta jo je hvaležno pogledala ter se ji nasmehnila.

Zvečer je ženin silil na odhod. Začelo se je odpravljanje, pospravljanje — solze in ve-sele zdravice.

Ni lahko slovó od domačega ognjišča. Jerica je skozi solze pogledala Ivana, in takoj ji je bilo lože.

Pozdravila je že vse, celó domače posle, bližnje sosede in daljne sorodnike; slednjič je segla v roko tudi Minici. Ljubo jo je ta objela poljubila na čelo in dejala: „Bog z vami, Jerica! — Naj vam solnce sreče, kakor danes, sije v novi domovini brez večera. Z Bogom!“

„Pojdite z menoj, Minica!“

„V duhu — prav rada.“

„Zares! Kaj ne, Ivan? Saj sva že govorila o tem. — Za nekoliko dnij, samo za nekoliko dnij!“

„Kolikor hočete, Jerica.“

„Odpravite se, Minica; vse drugo poravnamo pozneje.“

„Moram vprašati mater.“

Minka je bila prišla na svatbo pomagat k Dobniku in se je največ mudila v kuhinji. Ni bila posebno huda, da se je hčerka odpravljala na tako daljno pot.

Drugo jutro zgodaj so sedli svatje na vozove. Lepa je bila nevesta, a ne manj lepa tudi Minica. Sedela je na zadnjem vozu med Dobnikovimi sorodniki ter veselo opazovala pokrajino okoli sebe. Vedela je, da je vsak tre-

nutek bliže svoji pravi domovini — in njemu, kateremu v kratkem pové, da je ona — živa pobotnica.

Pri Prašniku so bili zbrani svatje in čakali neveste.

„Oče Prašnik, verjemite, da je ženska dar božji!“ je hitel dokazovati Rjavec.

„Seveda je dar božji, a vsakomur ne zaleže dobro“, pripomni nekdo.

Na sredi mize je bil velik šopek, poleg njega dve pisani torti, na desno in levo se je vrstilo pecivo vsake vrste: kolački, povitice, rogljiči, tički, žemlje, preste, navaden in maslen kruh. Narezane slanine in suhih klobas je bilo kar na kupe.

„Streljajo!“ vzklikne Klinar, sorodnik rajnega Reclja, ki zastran dedščine ni bil Prašniku posebno pri srcu.

„So že tu!“ bil je soglasni sklep. Prašnik se obrne k Rjavcu:

„Prosim, pojdite vi za govornika, ko se zapró hišna vrata.“

„Dobro!“

Vozovi se ustavijo pred hišo. Svatje se zberó in se posvetujejo, kako bi po stari šegi napravili šalo s tem, da bi hišnemu očetu ponudili drugo žensko namestu prave neveste.

Godec je stvar razjasnil: „Pošteni prijatelji, tako in tako! Prvo ponudimo nevestino družico, potem kakšno prijateljico, slednjič pripelje ženinov drug nevesto.“

Potrkaajo. — Vse tiho. Drugič: „Odprite!“ Znotraj ropot; tretjič se oglasi Rjavec:

„Kdo pa je?“

„Pošteni prijatelji.“

„To lahko vsakdo reče. Kaj bi pa radi?“

„Noter bi radi!“

„Kaj nam daste za to?“

„Lepo, mlado gospodinjo.“

„Prav radi.“

„Tukaj-le poglejte, če je tá prava.“

„Le noter jo pustite; ko spoznamo, da je prava, bomo vedeli, da ste pošteni ljudje.“

„Drugo, drugo“, je rekel Prašnik, ko so mu pripeljali družico. — Pride Minica . . . Na tihem so jo občudovali domači svatje. Prašnik je tudi stal in strmél . . . Ni se mogel odločiti.

„Ta-le bo prava! Kaj ne, oče starejšina? Kar spravite jo! Jaz imam že tako suha usta, da se mi jezik prijemlje neba. E, e, e, pošteni prijatelji, bo prava, bo!“ silil je godec.

„Drugo, drugo!“ omajal se je Prašnik in gledal Minico kakor prijetne sanje iz mladih let.

Pripeljali so mu Jerico. Vzel je posodo z blagoslovljeno vodo, poškropil njo, potem še ostalo družbo in govoril: „Bog te blagoslovi! Naj ti bo sreča mila na novem domu!“ In

zopet je pogledal Minico in posebej poškopil tudi njo.

Svatje so se razvrščali okoli mize, Prašnik je pa na tihem ponavljal:

„Te oči, te oči! . . . Takšne je imela ona tam gori. Poznal bi jo bil brez njenega pisma in njenih sitnostij. Oh, da je bilo tako!“ Sedel je na svoje mesto.

„Saj sem vam že pravil, da Ivan ni iskal zastonj tako daleč neveste. Le poglejte, kakšen par — ona in vaš Ivan! Bog vas živi, starejšina. Bog živi ženina in nevesto!“ Rjavec se je stegnil s kupico daleč na okoli, da je trčil z došlimi svati.

Klinar je tlačil v ustih velik založaj klobase, dvignil je kupico in nekaj zamomljal skozi polna usta. Prašnik se je ozrl v nevesto in ni opazil, kako se upirajo vanj oči njene spremljevalke. Postavil je kupico na mizo in zabil piti. Le posamični „živio!“ so odgovorili Rjavčevi zdravici. Zabava se ni hotela prav oživiti.

To priliko je porabil godec:

„Nobena reč ni dobra, če se žalostno začne. Bodimo veseli, pošteni prijatelji! Saj ni vsak dan svatba . . . Za danes naj žalost počaka; jutri bo pa zopet stara pesem:

Zdaj si oženjena,
Z Bogom sklenjena,
Jaz pa fantič prav vesel.“

„Dobro, Miško, dobro“, pritrjevali so mu svatje.

„Veseli me, zelo veseli, da me hvalite; ali oprostite, pošteni prijatelji, če se bomo tako mrzlo držali, bomo zaspali pred nočjo.“

Tudi Rjavcu se je zdel molk neprimeren, da si ni vedel, kaj je sicer živahnemu starejšini, da strmi sam pred-se in molči.

Obrnil se je k Minici, ki se je že početkom branila naslova „gospodična“, pa jo je zopet ogovoril:

„Gospica, vi niste bili še nikdar v tem kraju?“

„Še nikdar, gospod. Uboga šivilja, ki se preživlja z delom svojih rok, ni gospodična in ne gospica, oprostite gospod. Meni se tako godi. — Le z materino pomočjo sem obiskovala šole v mestu.“ — Po teh besedah je pogledala starega Prašnika; ta pa se je delal slepega in gluhega, kar je pa dekle dobro opazilo.

Klinar je srečno pomedel meseno klobaso s krožnika, segel po kosu maslenega kruha, pogledal debelo in zopet del v usta. S prsti je potem jel gladiti kupico pred seboj. Božal jo je in tipal, ogledoval in zopet gladil. Godec je srečno dovršil neko zmes svoje umetnosti, odkašljal se in trčil: „Živio Klinar!“ Zvrnila sta kupici brez zadržka.

Vse to ni motilo Minice, ki je nadaljevala mirno in preišljeno:

„Namenili so me mati za učiteljico, pa —.“

„Učenje je sitno in drago“, pristavil je učitelj.

„Drago, drago; mati niso imeli, od drugod — četudi bi lahko — nisem dobila podpore.“

Po teh besedah je bil Prašnik na trnju. Žalostno je pogledoval svate, tako žalostno, kakor da že vsi poznajo njegovo krivdo. Vstal je, potožil, kako ga boli glava, da ni sinoči dobro spal — in odšel.

Deklica ni hotela več nadaljevati prejšnjega pogovora.

V sosednji sobi se je veselo vrtela vaška mladina; celó godec Miško je šel poslušat svojega tekmeča, a plesal ni, ker je trdil, da je ta godba še iz starega testamenta. Ostalih ta skrajno neugodna sodba ni zadrževala. Zablesala je nevesta, njena družica in tudi Minica.

Rjavec, Klinar, nekaj sosedov in sosedinj so ostali pri mizi in sodili, da ta neskladnost ne pomenja sreče v zakonu.

„Veselo mora biti, veselo na svatbi; vino mora teči od mize na vseh širih oglih. Peli, pili, smejali in šalili smo se še na sleharnem gostovanju, a danes? Pokojni moj stric Recelj je bil mož, ki je znal biti vesel, seveda, kar je prav. Zato ga moram pohvaliti. Kar je res, je res. Tudi to je res, da me je v oporoki — on, bogat mož — skoro popolnoma zabil. Pa so trdili, da je Prašniku že prej obljubil — zastran tiste tam gori. To ni prav, da dobi oni, ki ima veliko, še več.“

Vrata so se odprla, na prag je stopil stari Prašnik, pogledal Klinarja zaničevalno in rekel: „Gospod učitelj, prosim samo za trenutek!“ Rjavec je bil takoj za njim.

„Ali ste videli, kako me je pogledal! Ha, ha! Misli, da mi ne vemo nič. Res, da sem rad vesel in ga popijem kakšno kapljo, pa vendar mi ne more nihče reči: Klinar ima po svetu take in take otroke. Tega bi se res sramoval. E, e, e, saj vemo, zakaj se je tako obrnilo. — Misli, da so že vsi pozabili, a jaz vem, vem . . .“

Klinarja se je prijelo vino, da je govoril in zabavljaj ter slednjič zabil celó ono, kar je trdil v začetku.

V tem času sta stala Rjavec in Prašnik zunaj pred hlevom.

„Pomislite, gospod, ona je tukaj — ona — hči Mešičkove — — —.“

„Ni mogoče!“

„Da; njena mati še živi; poslala jo je — meni v pokoro. O, kaj še to? Bog vedi, kako se vse razplete. Kolika sramota me še čaka! — Ali ste jo videli? Čvrsta je, mlada je; mene

pa prehaja takšen strah, da bi najrajši kar izginil. — Tam le na plesišču je stopila k meni, naslonila se mi na ramo — prav kakor — o ti moj Bog! — pogledala me je v oči in vprašala sramežljivo: „Oče, vi me ne poznate; tudi jaz vas nisem poznala do danes, pa so mi veliko pravili o vas moja mati. — Veste, moja mati — so mi naročili, naj vam povem, da sedaj, ko ste priženili z nevesto lepe denarje, izplačate doto tudi — meni —.“ Dekle ni moglo naprej. Poznal sem, da je bila naučena; tudi ona je vedela, da mi ni neznana njena zadrega. — Potolažil sem jo z obljubo, da se s časoma že vse uredi, za danes naj ne žali nikogar. Vse mi je obljubila; zato prosim tudi vas, da molčite. — Kaj bo z menoj?“

Na dvorišču so odmevali koraki. Nevesta je šla s plesišča nekoliko k svatom, potem pa z družico, Minico in Ivanom na vrt. Tam se jim je pridružil tudi Viktor Predal, ki je prišel čestitat poročencema. Rjavec je takoj otresel prejšnje misli:

„Dobro, dobro, a, a, a, dobro, da si prišel. Le poglej, kakšno punico je dobil naš Ivan!“ Predal je segel v roke obema, pogledal Minico, potem Rjavca:

„Ta-le gospodična je pa gotovo sorodnica nevesti?“ vprašal je preprosto.

„Mhm, da — gospodična — da — sorodnica, da, da, sorodnica, sorodnica — —“ je lagal Rjavec, kateremu se doslej še nikoli ni jezik zapletal. Sploh je na tistem priznaval samemu sebi, da še ni bil tako v zadregi z odgovorom.

Prašnik je ostal na mestu kakor okamenel.

Zbrani gostje v svatovski sobi so ga kmalu zopet pogrešili. Klinar, ki je bil ta čas nekoliko zadremal, predramil se je in kričal na vse grlo:

„Oče starejšina, e-e-é, starejšina! — Smo sami! Kje ste?“

Vrnil se je, dasi kislega obraza na svoje mesto; Minice pa ni niti pogledal več. Tudi ona, sicer živa mladost, ki bi razveseljevala vso družbo, je bila po onem pogovoru s Prašnikom otožna in potrta. „Ko bi mu le smela povedati resnico?“ Ta želja ji je često silila na nežne ustnice; odmeval pa ji je opomin: „Nikomur — samo njemu se smeš razkriti, sicer je vse izgubljeno.“

Pomislila je, da je blizu svojih ljudij in na veseli svatbi tujka, ki mora spretno skrivati svoje srce. Najrajša bi se bila razjokala.

„Prosim, gospica, za bližnjo mazurko.“ Bil je Viktor Predal. Molčé je vstala in šla z njim plesat. Stari Prašnik je vzdahnil.

Pol ure pozneje se je vrnil Predal v sobo in rekel Rjavcu:

„Prava mačica, ta Kranjica. Moral sem jo pustiti med plesalci, kar tržejo se zanjo. In kako lepo pleše! Lahko kot — mačica.“

„Samo pazi, da te ne ugrizne!“

„No, no, ali si zabil, da sem prebil takozvana nora leta?“

Čas je potekal. Vino in veselje se je prijemalo vseh; samo Klinar je v Prašnikovo veliko zadoščenje zadremal na svojem sedežu in smrčal nekoliko glasneje kakor je bilo gostom všeč. Kdor je le mogel, star ali mlad, poskusil je srečo z brušenjem pêt po glasovih harmonike, katero je sedaj ponosno natezal godec Miško; tudi pel je vmes; tako se mu je dobro zdelo, da je odgnal tekmeča škripača.

Še pred večerjo so nekateri silili tudi Rjavca, da bi se zasukal po taktu, a ta se jim je srečno ubranil. Po večerji so ga obsule ženske in naganjale na ples.

„Gospod učitelj, samo jedno polko z menoj, prosim“ — silila ga je družica.

„Ne, ne; z menoj gospod“, je zahtevala nevesta; „saj veste, da sem nocoj prvokrat v hiši. Vsi moramo biti veseli!“

„Prav rad bi vama ustregel, pa ne morem, ker — ker — ne znam plesati. Marsikako neumnost sem se naučil v življenju, a te ne, in prav malo je nade, da se je kdaj naučim.“

„Lepo prosim“, je rekla Minica, katero je ugrel ples, da je za trenutek zabila svojo žalostno nalogo v Prašnikovi hiši. „Lepo prosim“, je ponovila in nagnila glavico tako otročje ponižno, ponudila mu belo roko tako vablivo, da bi vnet častilec ženskega spola kar pozabil vse neznanje ter šel za dekletom — tudi v lastno nesrečo.

„Pojdi, no, pojdi! Z Minico se boš že sukala“, tolašil ga je Predal.

„To lahko ti govoriš, a jaz ne. Čakaj!“ Rjavec ga je pomenljivo pogledal, prijel za roko in ga potegnil za seboj — k Minici:

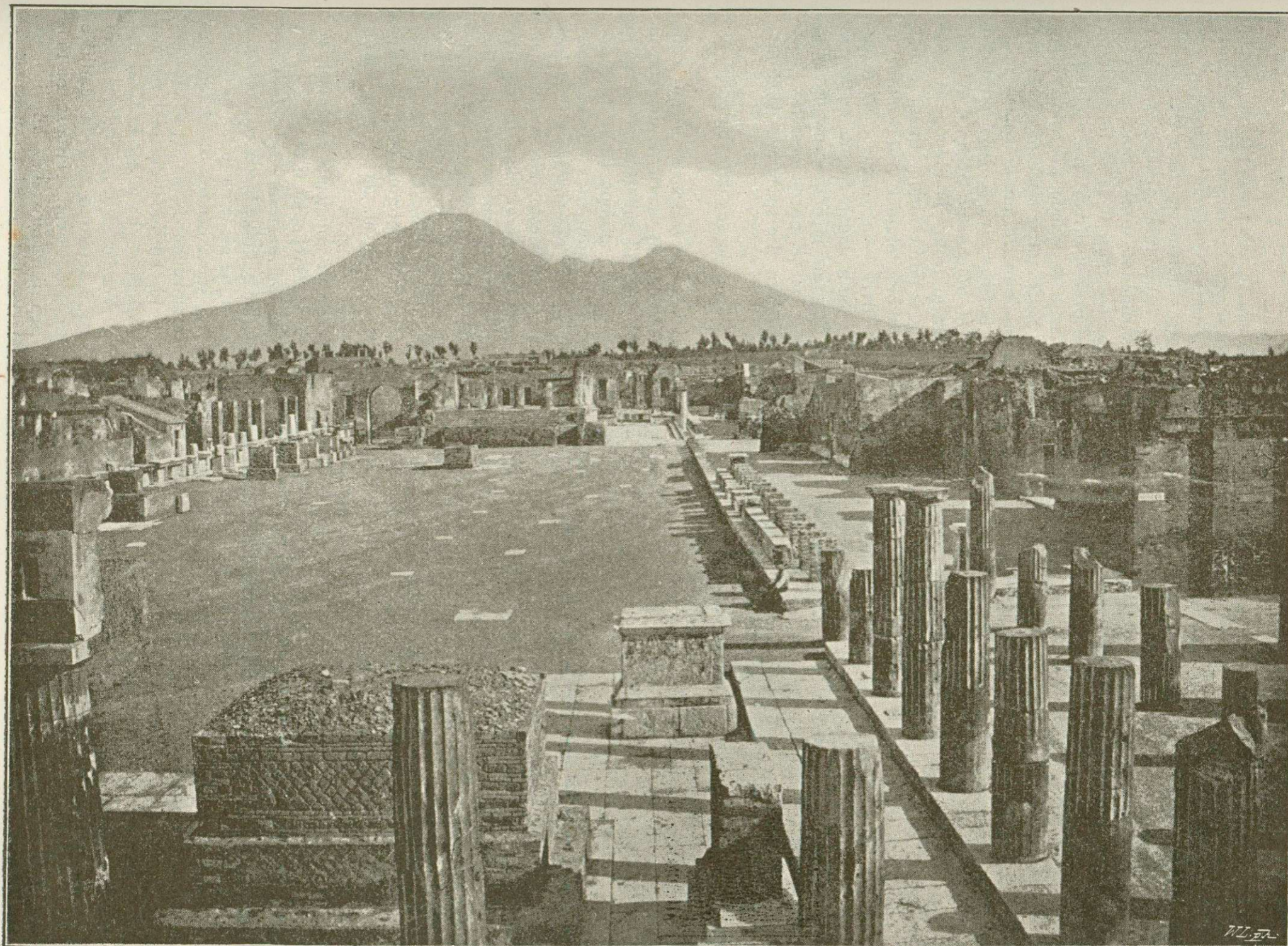
„Gospica, vam ne smem odreči; a ker sam ne morem zadostiti želji, evo vam tukaj-le namestnika!“

„Modro ste se izognili; vendar bi se morala jeziti na vas, pa zastran namestnika, ki je izvrsten plesalec, vam odpuščam.“

Lahno kakor dama, ki je navajena sukati se po salonih, je šla s Predalom na plesišče ter izkušala v plesnem trušču pozabiti nesrečni položaj. Sukala se je, sukala do obupnosti . . .

„Je-li to dekle ali furija“, mislil si je Predal in se vrtel z njo. „Furija“ se ga ni posebno branila. Pogledala ga je v oči zaupno, milo . . . in že sta bila med množico plesalcev.

Rjavec je gledal nekoliko časa to nemirno gibanje in rekel ženinu:

Forum (trg) v Pompejih.

„Lepa Kranjica je Viktorju vedno bolj všeč; kmalu pojde za vami v bratovščino sv. Luke.“

„Saj ni več mlad.“

Veselili so se, jedli, pili in dremali do zore . . .

Oče starejšina se je tudi nekolikokrat zasukal z nevesto po taktu Miškove harmonike — da bo boljša sreča —, potem je pa izginil na tihem.

V njegovi glavi so se vrstile drugačne stvari.

VI.

Viktor Predal se je šolal nekaj let v Gorici. Bil je miren, vesten dijak. Oče je bil določil njega pravdnitvu, starejšega brata za naslednika na domu, in sestrama precejšno doto. V tistem času ni manjkalo mastnih prihodkov v Predalovi hiši. Prodajalnica, gostilna, tehtnica za seno, podjetje z lesom, s senom in domačimi pridelki, vse to je neslo na leto lepe vsote. Imovina je rastla od dné do dné; Predal je pa želel više i više. Poleg male, preproste hiše, kjer je začel svojo srečo, preživel z mlado ženico najlepše dni svojega življenja, je kupil še sosedovo širno poslopje ter premestil v večje prostore prodajalnico in gostilno. Pomnožil je število goved v hlevu, začel nove trgovinske zveze ter mislil na večje dobičke . . .

Ta brezmejni pohlep za bogastvom ni ugajal skrbni njegovi soprogi.

„Ako si na višini, se ti rado zvrto glavi, da telebneš na tla in se ubiješ.“ Tako mu je govorila žena, ali Predal je ni slušal. Tiste dni je bilo na prodaj največje in najlepše posestvo v Novi vasi; njega dosedanji lastnik je z bogatil in se preselil v Ljubljano, posestvo pa ponudil v prodaj. Treba bi bilo šteti lepih tisočakov, toda Predal, računajoč na vedno rastoče dohodke, se je zavezal plačevati na obroke — brez vsakoršne letne zamude. Zmenili so se.

Poslej je bil največji bogataš, daleč na okolu veljaven in mogočen. Zadovoljno si je mel roki in stopal po obsežnih senožetih, zapisaval dohodke v knjigo, računal in skoparil pri delavcih in kupovalcih. Zato so mu bili ljudje nevoščljivi.

Soproga, ki je imela na prvotnem domu z nadziranjem in gospodinjstvom premnogo dela, začela mu je bolehati. Legla je in umrla; ž njo je umrlo komaj rojeno dete.

Že prej je Predal tožil, da sila težko zmagujeta gospodarske skrbi, pozneje je bilo to še slabše. Predal je hodil kakor brez uma. Poslej ni mogel tega ne onega sam nadzorovati. Hlapci in brezvestni oskrbniki so uporabljali to priliko za-se. Trgovina je pešala, imetek se je krčil.

Tretji in četrti obrok kupljenega posestva sta zapadla. Nekdo je naznanil prejšnjemu go-

spodarju, da Predal sploh ne more več plačevati. Mož je verjel in razveljavil pogodbo. Posestvo je prodal drugim.

Nesrečni Predal je vsled sramote, obupnosti in slabega gospodarstva napovedal konkurs. Predloživši oblastvom knjige in zapiske je pozabil večje število dolžnikov, tako da mu je ostala samo še jedna hiša, nekaj posestva in čvetero nepreskrbljenih otrok. Sinova sta se vrnila takoj domov. Starejši se je lotil dela na polju, da so se preživljali; drugi — Viktor — je šel z gimnazije v poljedelsko šolo, ker je bila najcenejša. Sestri sta se koncem tistega leta vrnili iz šole in pomagali pri domačem delu. Pozneje sta se bavili s šivanjem ter pomagali služiti kruh sebi in bolehnemu očetu, o katerem so ljudje na tihem trdili, da nima prav čiste pameti. Ali često se ljudje varajo. Pustil je mož premoženje otrokom, obupal nad svetom in lastno srečo ter živel — živ mrtvec na razvalinah nekdanjih zlatih nadej. Svojih nadlog ni tožil nikomur, ker ga je bilo sram, da bi se kazal, kako zelo ga je potrla nesreča; za to je bil preveč ponosen. Le spomin ga je še razburjal.

Deset let pozneje so se razmere precèj premenile.

Viktorjevega brata je vzel k sebi njegov kum ter ga izučil in izobrazil, da si je služil kruh pri pošti; pozneje je bil samostojen poštar, ki je v sili priskočil na pomoč lahko tudi domačim. Viktor je bil potrjen v vojake; sestri sta pa pozabili, kaj je bilo nekaj v Predalovi hiši. Preselili sta se v mesto, kjer se nista izogibali tudi najnavadnejšega dela, z mirnim, prijaznim vedenjem pa ugajali vsakomur. V nekoliko letih sta se obe omožili — seveda primerno svojemu stanu. Tudi rokodelski kruh je dober, samo da je pošten. Obe sta bili zadovoljni ter se včasih spomnili celó svojega očeta. Ta je komaj čakal, da se vrne Viktor domov.

Resni in odločni mladenič je prišel od vojakov. Izkusil je življenja trpkost — brez medú in se navadil počevati trdo zasluženi denar. Videl je, kako ljudje hlepé za dobičkom in le za dobičkom, ne gledé na to, ali je pošten ali ne. Pregledala sta z očetom stare knjige in prebrskala stare zapisnike. Našla sta neizterjane dolgove. Viktor bi bil med dolžniki najrajši našel onega nevoščljivca, ki je bil kriv vse nesreče, pa ga ni. Vendar se je nabrala iz onih vsotic lepa vsota, s katero je nakupil zemljišče ter je začel umno obdelovati. Našla sta pa tudi med starimi papirji zavarovalno knjižico, na katero je Predal v boljših časih plačal nekaj stotakov za svojo starejšo hčer. Ko je nehal s trgovino, zabil je v splošni zmešnjavi tudi na

to. Zavarovalnica je izplačala naloženi denar in tudi s tem si je Viktor nekoliko opomogel.

Včasih je vzel puško in s kumom starejšega brata šel prežat na divjačino, dostikrat tudi sam. To mu je bila jedina zabava.

Ozrl se je sem in tam po kakšni mladenki. Viktor je bil zastaven mladenič, v čegar modrem očesu je odsevalo njegovo dobro srce. Oče se mu je postaral in nikakor ni mogel biti siten zato, če je sin iskal družice.

Nekoč se je vrnil Viktor zvečer s polja. Stari je sedel ob ognjišču in se radoval prijetnih duhov divjega zajca, katerega je pekel na ražnju. Pogledal je sina prijazno, obraz je kazal, kako je dobre volje, zakaj zajec je obetal slasten užitek. Viktor je slutil, da je ta trenutek pripraven tudi za važnejše pogovore.

„Oče“, pravi, „sinoči sem bil zopet tam na Studencu — tam veste — pri Dolinšku — — Veste — Barbka je — vrlo dekle — dobro dekle.“

„Pa ti je dala večerjo?“

„Ne; ta me je čakala doma; pa zvedel sem, da bi Dolinšek dal meni Barbko . . .“

„Hm! Dolinšek je bogat. To je rekla menda samo ona. Pomisli sramote, če bi zares vprašal,

pa bi ti rekli: ne — premajhen si — prelahak. S tem ne bo nič, sinko.“

„Kakor kaže, ne bo z menoj nikdar nič.“

„Bogate ne dobiš; tako ti povem.“

„Oni dan ste pa rekli, da ubožne ne marate, ker bi ljudje govorili, kako na nič je Predalova hiša.“

„Potrpi, Viktor, potrpi! Naša hiša mora dobiti primerno nevesto.“

Mladenič je spoznal, da bi bilo brezuspešno, pričkatati se z očetom o primernosti ali neprimernosti prihodnje neveste. Prav nezadovoljen in godrnjaje je čakal okusne večerje.

Tisto jesen je prišel na Studenec učitelj Rjavec.

Viktor Predal ga je poznal že iz gimnazijskih let; pozneje sta bila, dasi je bil Rjavec znatno starejši, jedno leto skupaj pri vojaških vajah. Učitelj je bil oženjen, imel nekoliko družinice, a zato bil še vedno zadovoljen.

Prijatelj vzgled je Viktorja še bolj mikal, da bi si poiskal ženice, a kje? Zato so se pogovori, kakor oni ob pečenem zajcu, ponavljali pozneje večkrat. Preveč pa stari ni pustil govoriti, shropel je kakor puran . . . (Dalje.)

Kako je učenec oženil mojstra.

(Dogodba. — Spisal Vekoslav.)

(Konec.)

Težko in predolgo bi bilo, če bi hoteli navesti tu vse Štêfove besede, s katerimi je hotel Minko pridobiti za svoj koristni namen, kako ji je priporočal, naj vzame Miho za moža. Rotil se je in zaklinjal, da mu je Miha že večkrat na tiho povedal, kako mu Minka ugaja zaradi marljivega gospodarenja in zaradi pobožnosti in še iz drugih vzrokov, ki so bili vsi tehtni. Slednjič se je Minka hoté ali nehoté dala prepričati, da jo Miha posebno spoštuje, če že drugega ne. Kako bi jo bil sicer počastil ravnokar s tako krasnim darilom, četudi mu nikdar ni nič dobrega storila. Naj se je ustavljala, kakor se je hotela, vendar je morala to spoznati za izreden znak Mihine naklonjenosti. Nehoté je tudi pritrjevala v duhu Štêfovih besedah, da je Miha neizrekljivo dobrega srca, da je ljubezniv in kdo ve, kaj še. Zato si je pa tudi približno začela domišljati, kako blaženstvo bi bilo, če bi ž njim živela v zakonu. Naravnost pa tega Štêfu ni mogla povedati. Izgovarjala se je, da ni dovolj lepa, akoravno je Štêf trdil, da Miha ne bo gledal na take malenkosti, naposled

da bi jo ljudje v zobe vzeli in bi ji tak korak zamerili.

„Veš, Minka!“ dejal je zopet in zopet prizadevajoči si Štêf, „dobro bi se vama pa vendar tudi godilo. Miha ima denar, več, več, kakor si ga ti pridobiš z vsemi svojimi šopki, venci in kaj vem, s čim še.“

Take besede pa so bile za Minko najkrepkejše.

Minka ni naravnost ničesar obljubila zastran Mihe. Štêf je pa vendar iz drugih tehtnih vzrokov sklepal, da je Minko pridobil za svoj prelepi namen. Poslala ga je doli v vas v kovačnico, da bi nesel Mihi steklenico najboljše slivovke, katero je posebno čislal. Nadalje naj bi mu izrazil v njenem imenu srčno zadovoljnost s poslano pečjo in naj bi ga zagotovil, da si bo to čast dobro zapomnila in mu jo povrnila, če bo mogoče.

Štêf je dobil pijače, kolikor je hotel, in vse to — zastonj. Slednjič se je opotekaje se odpravil doli v vas, da Mihi pové, kar se mu je naročilo, in tudi še marsikaj, — kar se mu ni naročilo. Pri Minki je mnogo lagal; sedaj je pa v srcu sklepal, kaj bo pripovedoval Mihi.

Resnici na ljubo se mora tu dostaviti, da je Štêf zastran Mihe govoril vse na svoj račun, zakaj onemu ni bilo nikdar prišlo na misel, da bi vzel Minko. Štêf si je namreč že naprej predočeval neizrekljivo hvaležnost Mihe in Minke, ako ju spravi vkupe. Koliko frakeljčkov si lahko s tem delom zasluži, morebiti dovolj do smrti!

Minka tistega dné ni naredila nobenega šopka več. Kako bi pa tudi v tako važnem hipu življenja? Neštevilnokrat je premislila vse, kar je ta dan tako v kratkem času doživela in kar ji je pripovedoval striček Štêf. Kdo ve, ali bi vendarle ne bilo dobro, če bi res Miho uslišala, če jo že ima tako rad in ker zdaj gotovo ne bo več odjenjal tako zlahka?

Tisočeri pomisleki so se ji vzbujali v srcu, a skoro vse je pobila s protirazlogi; ker zdelo se ji je, da vendar ni bila nikdar baš tako zakleta sovražnica možitve. Zato je priznala, da ne ve, kaj bi v tistem hipu storila, če bi vstopil mojster Miha in bi snubil.

III.

Prej neznane
Srčne rane
Meni spati ne pusté.
Prešern.

Že so bili vsi pošteni ljudje pri počitku, samo skozi jedno okno je še uhajala luč venkaj na cesto. Nič ni motilo jasne in mirne noči, samo sedaj pa sedaj je v bližnjem potoku nekaj zazvenelo, ker je huda zima razbijala in razganjala led. Pa pozno bedechi mož vsega tega ni opazil, saj še tega ni videl, kar se je v tem času godilo v njegovi najbližji soseščini.

V peči je prasketal ogenj; že je pojemal, ne da bi se nanj delo novo poleno. Brleča svetilka je slabo razsvetljevala polmrak, ki se je razprostiral po tesni in umazani sobi. Stenja je dogorel, in luč je pojemala. Pri oglodani in razpokani mizi je pa sedela temna moška postava, naslonjena na desni lakot, tako da so se prsti skrivali v dolgih razkuštranih laseh. To je naš znanec mojster Miha.

„Bes jo lopi, kaj mi pa hoče? Kaj meni za njo! — Toda kaj si hočem, če me po vsi sili želi.“ — Take in jednake pretrgane stavke je izgovarjal, a kakor sanje so izginili, ne da bi jih slišal kdo razven Mihe.

Miha v tem hipu vstane ter gre k peči, da pogleda, ali se mu je krompir v žerjavici že dovolj spekel. Lačen je, ker je delal v pozno noč in se je pošteno utrudil, a ni imel še posebne večerje. — Brskne jedenkrat, dvakrat po ugašajoči žerjavici, a krompir se ne pokaže.

„Oj, ti strela!“ zamrmra in se vsede zopet za nepogrnjeno deščato mizo. Predolgo je sa-

njaril — in krompir mu je med tem časom na žerjavici zgorel. Na večerjo torej že ni več upati. Na mizi je stala majolkasta steklenica in v njej nekaj mokrega, a v kotu na mizi je plesnival kos črnega kruha. Tudi to dvoje bo nocoj dobro za večerjo, kakor je bilo že večkrat.

Mojster Miha je doslej vedno tako živel. Opoldne je zahajal k sosеду, kjer se je bil pogodil za obed. Za drugokratne želodčne potrebe pa si peče v žerjavici krompir in tu in tam si skuha k večjemu še žgancev ali kaše. To je pa tudi že skoro vse, kar si ve skuhati. Da si pa vse to kuha sam, krivo je, ker pravi, da bi mu sicer stvar prišla predrago. A omenili smo že na drugem mestu, da je Miha zelo štedljiv.

Četudi je Miha s takim življenjem v obče še precej zadovoljen, vendar so ga že včasih slišali govoriti: „Bes naj kuha! Jaz se ne bom več ukvarjal s takimi dolgočasnostmi, ker nisem ustvarjen za take reči!“

Tudi nocoj je podobno mislil. Toda kdo mu naj vse to opravlja, če ne sam? Da, ko bi imel za to koga drugega, tedaj bi lahko brez skrbi vihtel kovaško kladivo, a kuhanje prepustil bi ženskim. Prav zaresno nikdar ni mislil, kako bi to breme izročil drugemu, nocoj je pa. Imel je ravno nocoj za to dovolj vzroka.

Kaj vse je doživel zaradi tiste šale, ki si jo je bil dovolil nasproti pobožni Minki! In kako je vse to prišlo? Pač si je mislil, da Minka ne bo ravnodušna, ampak da ga bo obrekovala in grajala pri Črnilčanih, in ljudje se ji bodo smejali. Toda to ga ni motilo; hotel je oni skopec narediti kolikor največ čuden in neraben, zato, da bi jo jezil. A sedaj tak uspeh!

„Oj ti moj Bog!“ dejal je tožno, predno se je spravljal k počitku. „Ali sem jaz ob pamet, ali je pa Minka in ž njo vred Štêf. Norčkati sem se hotel ž njo, a kako čisto drugače je to stvar razumela ona! Namestu hudih besed, ki sem jih zaslužil, poslala mi je takšen odgovor, da me je res sram, ker sem bil tako hudoben proti njej! In poleg tega mi daruje tako dobrega slivovca, da se mi duša ob njem joče!“

Po teh besedah ga je pa zopet potegnil za dober požirek, in tako dobro mu je del, ker mu ga je poslala — zastonj! S tem je pozabil na glad in trud in še jedenkrat si je izkušal predočiti čudne dogodke tistega popoldneva.

Zdelo se mu je nakrat, da ne sedi več tu v svoji temni sobi, ampak da je pred nakovalom v delavnici. v svoji ljubi kovačnici, v katero se pride iz te njegove sobe skozi pol razpadle duri. In zdelo se mu je, da vidi pred seboj soseda Štêfa, ki mu še pač nikdar ničesar ni pripovedoval s toliko ognjevitostjo kakor ta

dan čudne stvari o pobožni Minki, ki ga bajè hoče imeti za moža.

„Miha, ti presrečni Miha!“ tako je govoril. „Vendar te je slednjič pamet srečala! Ali ti nisem že davno pravil, da ti pride veselje do ženitve? Dobro je tako, dobro! Vidiš, tako spretno si jo ujel ono Minko, ker si ji poslal tisto lepo stvarco! Res lepo si tisto naredil. In še zastonj si jo dal. No, Miha, morebiti ti ne bo žal, zakaj Minka je tvoja. Povedal sem ji že naprej, kako jo imaš rad in kako jo boš šele imel. Pa saj sem vedel, da jo res imaš rad, če mi ravno nisi povedal. Sedaj ti pa povem to-le: Sam peklenšček ne prepreči več tvoje ženitve. Minka je kar nora za teboj, vzela te bo, in dobro vama bo.“

Tako nekako so se Štêfove besede glasile, in te so mojstra Miho tako strašno razburile, da jih ne more več pozabiti. Ne dadó mu mirú še tako pozno v noči, ker mora neprenehoma premišljovati, kako dobrotljiva je pač Minka. In s čim bi si bil prav za prav zaslužil to milost? „Ker si ji poslal ono lepo stvar“, pravi Štêf. No, lepa stvar je bila to! Namesto naročenega skopca ji je skoval tako velikanski nestvor, da še podoben ni bil skopcu za podgane. In to naj jo je tako vzradostilo, da ga hoče za moža?

Take neznosne misli so se mojstru Mihi podile po glavi, in ni vedel, ali je sploh na tem kaj resnice ali se mu sanja. Celi večer mu je Štêf pripovedoval in trdil, kaj je Minka rekla, kako ga je vesela, kako ga hoče vzeti za moža in tako dalje, a vendar Miha tega še ne more verjeti. Sploh pa, če bi bila to gola resnica, čeravno mu ni umljiva: pa bi bilo mogoče, da bi se Miha sploh ženil s katero si bodi?

Dasi so ga mnogokrat dražili, naj se ženi, predno se postara, vendar se je Mihi vse to zdelo prazno, celó hud je bil na take opomine; samo tedaj ni nič rekel, če mu je kdo dal pijače. Kako bi si pač s trezno pametjo mislil kaj takega? Katera bi neki marala za kovača? Kovač je sicer potreben in v občé čislán, toda za zakon ni preveč sposoben. Zlasti Miha ni imel ničesar, kar bi imenoval svoje, če ne vštevamo vsote, ki si jo je bil s težavo prihranil, o kateri pa ni vedel nikdo nič trdnega, kolika je bila.

Ker je torej menil, da ga nobena ne bo marala, ni nikdar mislil na zakonski stan; sam je hotel ostati in si poskrbeti, da bi stare dni preživel brez stiske in pomanjkanja.

Z Minko bi pa bila sedaj stvar vendar malo drugače, če bi ga res hotela.

Ravno smo videli, kake težave ima Miha, če si hoče kaj skuhati; saj je pa tudi res, da so ženske desetkrat spretnejše v takih rečeh kakor moški. Mihino stanovanje, ki je bilo zadaj

za kovačnico in se je z delavnico stikalo, bilo je kaj slabo, a čediti si ga Miha tudi ni hotel s prevelikimi stroški, saj ni njegova last, ampak črnilske občine. Vse te in še druge neprijetnosti pa bi hipoma prenehale, ko bi vzel Minko z Brega.

Jejmene! kako bi bilo lepo, ko bi šel zvečer po delu lahko mirno gor na Breg k Minki na svoj novi dom! In kako imenitno bi bilo, ko bi mu sèm doli h kovačnici prinašala obed! One-le denarce, ki jih ima prihranjene, dal bi v gospodarstvo in tudi zaslužil bi še vedno nekaj; tako bi pa gotovo tudi Minka bila ž njim zadovoljna.

Tako blažena bodočnost se je Mihi odpirala, in on bi naj ob vsem tem mirno zaspal!

Pa zopet je prišel čez njegovo čelo temen obláček: „Kaj pa, če bi vse tó ne bilo nič? Če se Minka in Štêf iz mene norčujeta, kakor sem se jaz iz njiju?“

In res, kovač Miha je bil pretrezen, da bi bil kaj takega veroval kar tako hitro. Vendar že njegove misli so bile nekaj vredne, ker so mu razkrile dosedanji slabi položaj in vzbudile v ne preobčutljivem kovaškem srcu čudno hrepenenje, katero imenujemo ljubezen.

Tako je minula ura za uro v dvomu in v načrtih, dokler ni v peči potihnilo prasketanje ognja in dokler slednjič ni ugasnila slabo brleča svetilka na mizi. V tem hipu je pa že tudi zapel petelin gori v vasi, ki je druge dni Miho prebujal iz spanja.

Sedaj ni bilo več vredno misliti na spanje, ampak Miha je stopil v kovačnico in zanetil ogenj ter zopet živahno vihtel kladivo in klešče. Trdno je pa sklenil, da hoče prej ali slej priti celemu razmerju z Minko do dna.

Tudi Pavel je prišel kmalu potem v kovačnico iz doma, kamor je po večerih zahajal spat. Malo čudno se mu je takoj zdelo, da ga je mojster danes nenavadno prijazno pozdravil, dasi je bil sicer tudi danes kakor vedno molčeč.

„Pavel“, vpraša čez dalje časa mojster, „kako si včeraj opravil pri Minki in pri županu? Kaj so dejali?“ — Pavel je pa prav tisto prejšnji večer pripovedoval že dvakrat.

„Dobro je šlo“, pravi, „kakor sem povedal. Minka se je čudila, neizrekljivo se je čudila in skoro bi ne bila verjela, da ste njej poslali; menda si ni mogla misliti, da vi znate napravljati kaj tako imenitnega.“

„In drugega ni rekla?“ vpraša Miha.

„Ej no, samo vesela je bila, ne vem pa, da bi bila kaj rekla!“

„A županovi?“

„Tam pa niso bili nič veseli“, pravi Pavel. „Dal sem očetu županu in nič nisem rekel, pa tudi on meni ne besedice, ampak čemerno se je držal, kakor da bi mu ne bilo po volji.“

„Tako torej“, misli si Miha. „Tako dolgo sem se mučil samo zanj, češ, da bo zadovoljen, A ljudje ne razumejo, kaj je dobro in kaj slabo. Nehvaležneži!“

Upal je poprej, da ga povabijo čez božič, pa se je varal! Zopet si je zmisli, kako lepo bi bilo, če bi imel svoj dom in bi ne bil odvisen od vsakoga, in vroče je želel, da bi bilo res vse, kar je o Minki zvedel po starem Štêfu.

IV.

Vendar ženskim je ljubljeno.
Nar. pesem.

Večina pisateljev natanko popisuje, kako se njih junaki in junakinje združujejo v večne zveze. Morda bi se dalo včasih pisati kaj boljšega. No, vendar tudi jaz nečem zaostati, marveč hočem povedati, kako sta se naposled vzela Miha in Minka vsled Pavlove zmote.

Lepega predpustnega dné je bilo, ko so po vsem Črnilu odmevali glasovi gostovanjskega veselja. Vsa vas se je udeležila izredno slovesnega ženitovanja, ki se je vršilo v hiši očeta župana. Ženin in nevesta sta pa bila mojster Miha in pobožna Minka z Brega. Da je bila ta slovesnost tako velikanska, pripomogel je poleg Pavla posebno stari Štêf. Že od tedaj, kar so ju prvič oklicali, stekaval je po vasi in prigo-varjal, da bi se pripomoglo kaj Mihinemu ženitovanju, in vaščani so bili pripravljeni, s tem izkazati svojemu dobremu kovaču posebno svojo zadovoljnost.

Akoravno se je o poročencih pošepetavalo marsikaj skrivnostnega, bili so v obče vsi dobre volje, ker so že Mihi privoščili srečo, če že ne toliko Minki. Miha je bil res tako srečen, da še na pijačo ni prav misli, ki mu je dosihdob bila, rekli bi, jedina prijateljica. Kako srečen je,

da je odslej pristen Črnilčan, ker je dobil tukaj svoj dom! Nikdar si prej ni mogel misliti, kako sladka je za človeka zavest, da je sam svoj gospod na svojem posestvu. Minka se ni nič premislila zastran svojega hitrega sklepa, da se omoži z Miho. Marveč zadovoljna je ž njim in le to obžaluje, da je čas njunega združenja prišel šele v poznih letih.

Ves pogovor pri ženitovanju se vrti večinoma okrog one čudno lepe peči, ki so jo ljudje imeli za povod ženitve. Oče župan je bil seveda nekoliko slabo iznenajen, ko je mesto pričakovane peči dobil Minki namenjeni veliki skopec. Ko je pa celo stvar zvedel, ni bil več jezen, ampak žal mu je bilo, da zaradi te dogodbe Mihe ni bil povabil čez božične praznike k sebi, kakor je bila prejšnja leta navada. Da bi ga za to odškodoval, napravil mu je na svoje stroške gostijo v svoji hiši.

Marsikateri vaščan, katerega je bil Miha kdaj oštel, če ga je dražil z ženitvijo, oponašal mu je danes, češ, ali nisem vedel, da se oženiš? Dasi pa niti Miha niti Minka nista hotela priznati, da bi ju bila ona peč zjedinila, vendar stari Štêf ni mogel cele stvari zamolčati, marveč na dolgo in široko je vsakemu pridovedoval, kako je on s pomočjo Pavlovo vzrok te ženitve.

„Ko bi mene ne bilo“, pravi, „nikdar bi se ta dva ne bila poročila in nikdar bi jima ne bilo dobro, kakor jima bo odslej zanaprej!“

Samo Pavel je izmed vseh najbolj tih s svojo zaslugo. Saj še za to Boga hvali, da ni bil kaznovan za svojo zmoto. Od tiste dobe naprej pa ni slišal od mojstra Mihe ne jedne žal besede, in ne jedenkrat ga ni več lasal. Izginila je torej skrb, ki je vso splotko povzročila, da bi ga namreč čemerni Miha ne spodil iz službe. S to pridobitvijo je pa bil Pavel še srečnejši, kakor sta morebiti bila Miha in Minka v svojem novem stanu.

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje)

59. Kriva sodba. — Sošolec — redovnik. — „Tko je vjera, tko-li nevjera!“ — Lessingov „Nathan der Weise.“ — Novi profesor.

... sušca ...

Dragi oče! Prejel sem Vaše poslednje pismo; razveselil sem se, ko sem bral, da ste doma vsi zdravi, tudi mati. A nekoliko me je pa zbôdla, — to moram priznati, — Vaša pripomba, da sem minulo polletje kolikor toliko

posnemal — raka. Dragi oče! tu bi Vam rad navedel oni izrek slavne francoske pisateljice, da „Tout comprendre, c'est tout pardonner“, toda, ker ste mi že jedenkrat oponesli, da ni čisto krščanski, nečem se sklicavati nanj, toliko pa smem reči, da nas dijake mnogi pretrdo, vse pretrdo sodijo. Če že pride v šesto šolo, brez dvoma se vsak trudi po svojih močéh, da ustreže gospodom profesorjem. Pa če vkljub vsem naporom pade —, komu ne bi upadel

pogum? Toda ravno dijaku ne upade z lepa. Nikjer ne najdete toliko odločnosti, srčnosti, kakor prav v dijaških srcih. Evo dokaza! Moj tovariš Jeršan je dobil o pustu v matematiki kljuko. Slutil je, da tudi drugo polletje ne bo dosti boljše. Kaj stori? Sredi šolskega leta, sredi zime — mahne jo peš preko Novega mesta čez Gorjance, skozi Metliko — v Karlovec, v tuje, neznano mesto! Prosil je, da bi ga vsprejeli v šesto šolo. Vsprejeli so ga, in ves vesel piše sedaj v Ljubljano, kako dobro mu gre v vseh predmetih in kako prijazni so profesorji. Jeršan je ubožen dijak, mati mu je vdova, ki nima razven njega ničesar na svetu. Kakó bridko mu je torej moralo biti, zapustiti v Ljubljani dobrotnike, ki so ga podpirali doslej, ter iskati drugih! Pokazal je pač dovolj srčnosti in ljubezni do šole. In vendar se mu je očitalo: Vi ste lenuh, ne delate nič, ni Vam mar šola! — Kako po krivici! Zato še jedenkrat rečem, oče, in upam, da mi ne bode zamerili: nas dijakov ne poznajo zadosti. V srcu vsakega, vsakega tli vroča želja, častno dovršiti gimnazijo in naučiti se vsega, kar bi mu bilo koristno za življenje; in vsakega, gotovo vsakega boli srcé, ako pade, ako ne more dalje. In če se to zgodi, ni vselej kriv samo dijak. Ne zamerite! Premalo, premalo nas poznajo. Menijo, da smo otroci! In vendar več mislimo ko vsi drugi. O, meni je pred očmi profesor, ki ves gori za svoj predmet, ki vnema zanj dijake, ki jih jasno uči resnice, ki jih svarí in opominja, naj se ne udadó zmoti in pregrehi, ki pomaga posameznim in ima ž njimi potrpljenje, ki ne odjenja, dokler ne okrepi vsaj onih, ki imajo dobro voljo! Gotovo, vsi je nimajo, nekateri so tudi malopridni, a večina je dobra. Da, celó prav dobri so nekateri. Čujte! Jako smo se začudili pepelnično sredo, ko smo prišli zopet v šolo, pa nikjer nismo videli sošolca Tineta. Zvedeli smo, da je šel — k frančiškanom. Ni nam šlo v glavo; saj je vendar vedno lahko izdeloval, šola mu torej ni delala težave. Kaj ga je torej napotilo do tega koraka? Pritrdili smo večinoma vsi našemu Domnu, ki pravi, da je Tine stopil iz poklica v redovni stan. Še danes nam je hudo po njem, po tem dobrem, tihem Tinetu, ki je pa bil čvrste postave in največji v šoli. In do mala vsi smo te misli, da je naš Tine storil junaško delo, ko

Zapustil svet je mladolet,
Se v celico zaprl . . .

A le kakó, kakó bo moral enkrat reči:

Umr! je záme celi svet,
In jaz sem zánj umrl?

Tolikrat se zmislím nanj, pa sam ne vem, zakaj?

Ker sem že pri tem, dragi oče, govoril bom še dalje. Zaradi nekaterih izrazov o „tercijalkah“, „odpustkih“ in kaj vem še, sem se Vam bil nekoliko zameril, kaj ne, zlasti pa mati so bili in so še v skrbeh, češ, študentje v višjih šolah pridejo ob vso vero, in takó jo bom tudi jaz izgubil, če je že nisem. O, kolika krivica se nam dela! Res, da se dobé posamezniki, zlasti gosposke suknje, ki se posmehujejo veri, toda večina je druga. Pridite le enkrat po polu osmih v šenklavško cerkev k zadnjim vratom, pa bode videli, „tko je vjera, tko-li nevjera?“ Tu kleči ali stoji vse polno dijakov, malih in velikih; če ne več, vsaj jeden očenašek odmoli vsak za srečno dopoldne, zakaj na popoldne zjutraj noben dijak ne misli. In če mnogi dijaki tako delajo dan za dnevom, ali delajo prav tisti in tiste, ki si brusijo jezike, češ, kakšni pa kakšni so ti nesrečni študentje?

Sicer pa, kakó naj človek ne pride nazadnje ob vso vero? Saj moramo čitati take čudne stvari. Drugo polletje smo začeli z Lessingom. V šoli čitamo njegovo dramo „Minna von Barnhelm“. No, to še ni nič posebnega, k večjemu to Vas bo morda zanimalo, da sem ulogo Francoza Riccauta de Marlinière čital jaz. Pa, da mi ne porečete: „Lastna hvala se . . .“ rajši molčim o tem ter povem, da nam je gospod profesor takoj ob začetku tega polletja naznanil, da moramo Lessingov „Nathan der Weise“ preštudirati doma sami zase, pred koncem leta pa da nas bo izpraševal. Ker je delo tako pohvalil kot Lessingov „Meisterstück“, in ker ga tovariš Waldner ne more prehvaliti, kupil sem si je takoj in prebral v enem dnevu. No, sedaj že vidim, da nimam umetnostnega vkusa, zakaj to „mojstersko delo“ Lessingovo se mi zdi jako dolgočasno. Morda se ga še kaj spominjate? Koliko pa je dejanja? Toliko ko nič. Stari žid Nathan pride iz daljnega, daljnega potovanja domov v Jeruzalem. Med tem, kar ga ni bilo doma, bila bi se skoro zgodila grozna nesreča: pogorela mu je hiša in s hišo vred bi bila zgorela Recha, njegova „hči“, da je ni rešil iz plamena neki mlad redovnik, templovec (Tempelritter). Od tedaj je Recha smrtno zaljubljena v mladega redovnika. Ko se stari Nathan vrne, zve vse to; pa še več zve. Po mnogoterih pogovorih pride na dan, da Recha ni hči Nathana, ampak kristijanka, in celó to zvemo, da sta ona in mladi redovnik brat in sestra. Snubiti jo je že hotel za nevesto, pa dobi v njej sestro! Razven teh nastopajo v igri še druge osebe, namreč Saladin, turški sultan, Sittah, njegova sestra, turški derviš, patrijarh jeruzalemski, njegov samostanski brat, pa Daja, služabnica pri Nathanu. A to se mi vendar čudno, čudno zdi: vse druge osebe so tako plemenite, sami svet-

niki, tako Nathan, žid, najblažja duša, derviš prav tako, sultan sam vzor plemenitosti, isto tako njegova sestra: le kar je kristijanov, ti so sami ostudni, ali vsaj smešni značaji. Daji ni na tem, da bi kaj dobrega storila bližnjemu, temveč, da ga pripelje v naročje cerkve; samostanski brat je bil prej, dokler je živel med svetom, še kaj vreden, a odkar je v samostanu, preslepila ga je slepa pokorščina tako, da služi očaku v najpodlejše namene. No, najgrši značaj ima očaj Heraklij. Ošaben je kakor pav, srca pa trdega kakor kamen. Blagega žida bi dal takoj sežgati na grmadi, ker je krščansko deklico vzgojil po židovsko; k sreči ne more zvršiti svojega naklepa. A vse to dela

Der lieben Christenheit, der Sache Gottes
Zu Ehr' und Frommen —

IV. dej. 2. priz.

Jedini templovec je izmed kristijanov res plemenit, toda zakaj? Ne zato, ker je kristijan, temveč, ker sovraži vse, kar je krščanskega, ker je odpadnik. Čudno res! iz vsega odseva nazór Lessingov, da je krščanska vera nasprotna človeški naravi, da je veren kristijan vse prej, samo človek, pravi človek ni.

Du kennst die Christen nicht, willst sie nicht
kennen.

Ihr Stolz ist: Christen sein; nicht Menschen.

II. dej. 1. priz.

Kristijani so sami tepci, ker slepo, brez razuma posnemajo Kristusa, ne zato, ker je bil ljudomil, človekoljub, ampak ker je bil — Kristus. Kar je Kristus dobrega učil, storil,

Das lieben sie, nicht weil es menschlich ist:
Weil's Christus lehrt, weil's Christus hat gethan.

Ibid.

Ná, sedaj pa vedi človek, komu je verjeti! Že v katekizmu in potem vseskozi v krščanskem nauku in skoro pri vsaki pridigi sem slišal, da moramo, karkoli delamo, govorimo, mislimo, vse delati iz ljubezni do Kristusa, prav zato, ker nas je on tako učil, ker on tako hoče. To si vendar nasprotuje kakor črno in belo, Lessing pa naš katekizem, naš krščanski nauk?! — In ker so Lessingu kristijani sami slepci, ki slepo hodijo za Kristusom, pravi, da je to še velika sreča, da je bil Kristus slučajno še dosti dober človek; zakaj, da je bil on ropar, tat itd., bili bi tudi kristijani vsi ravno taki.

Wohl ihnen, dass er ein so guter Mensch
Noch war: Wohl ihnen, dass sie seine Tugend
Auf Treu und Glauben nehmen können! — Doch
Was Tugend? seine Tugend nicht, sein Name
Soll überall verbreitet werden; soll
Die Namen aller guten Menschen schänden,
Verschlingen. Um den Namen, um den Namen
Ist ihnen nur zu thun. *Ibid.*

Tako je pisal Lessing — protestant. Kaj bi bil šele zapisal, ako bi bil vedel, da imamo katoliški kristijani celó praznik presv. Imena Jezusovega? Potem bi bil gotovo štirikrat ponovil:

Um den Namen, um den Namen
Ist ihnen nur zu thun.

Pa bodi temu, kakor že hoče, a to mi ne gre več iz glave: ali sem radi tega, ker sem kristijan, nehal biti pravi človek? Vse moje mišljenje, dejanje, vse je ponarejeno?! — In kako je z ono povestjo o treh prstanih? Sultan Saladin je vprašal Nathana, kako misli o različnih verah, ki so na svetu; modri židov pa mu je odgovoril s pripovedko, da je namreč živel daleč tam na vshodu mož, ki je imel prstan čudovitih lastnostij. Mož ga zato nikdar ni snel s prsta. Ob smrti pa ga je izročil najljubšemu izmed sinov in naročil, da naj ga ta zopet izroči svojemu najljubšemu sinu in tako dalje. Povedati pa treba, da je oni, ki je imel prstan, bil glavlar drugih. Dolgo, dolgo je romal prstan tako od rodú do rodú. Slednjič ga dobi neki oče, ki je imel tri sinove in ki so mu bili vsi jednako ljubi. Kateremu naj bi ga dal? Nobe-nega ni hotel žaliti. Kaj stori? Pokliče umetnika, dá mu prstan ter ukaže, naj naredi še dva čisto jednaka. Umetnik gre in stori tako. Oče ves vesel ogleduje prstane: tako so si bili podobni, da niti sam ni spoznal pravega. Potem pokliče sinove, vsakega posebej, in vsakemu dá po jeden prstan; nato umrje. Takoj po smrti se začne prepir: čegav prstan je pravi? Vsak trdi, da njegov je jedino pravi, ravno tako — dostavlja Lessing — kakor dandanes trdi krščanska, židovska ali mohamedanska vera, da je samo ona prava. V resnici pa — méni Lessing — so vse jednake, prva kakor druga. — Meni pa ni vse jednako. Rad, srčno rad bi zvedel tudi, kaj Vi mislite o tem Lessingovem modrovanju? Vi, dragi oče, ste v življenju izkusili že mnogo in poznate ljudi. Preštudirali ste tudi, kakor ste mi sami pravili, Lessinga. Željno torej pričakujem Vašega odgovora. Prej ne bodem miren! Drugega nimam posebnega sporočati, razven, da smo izgubili za zgodovino prof. Heinricha in dobili prof. N., ki ima sicer slovansko ime, pa Slovanom neprijazno srce. Dasi se mi je pri profesorju Heinrichu ponesrečilo prvi tečaj, in dasi Slovanom ni bil prijazen, vendar mi je žal po njem, zeló žal, in mnogim. Izvrsten profesor je bil. Mnogo smo se naučili pri njem. Koliko zlatih resnic nam je povedal, ki so mi ostale neizbrisno v spominu! Še letos n. pr. je rekel jedenkrat, ko nam je priporočal vstrajnost, vstrajnost v učenju: „Ne veste še, koliko železa ima človek v krvi.“

(Sie wissen nicht, wie viel Eisen Sie im Blute haben!) Včasih se je seveda nekoliko preveč pohvalil, kakor tudi letos jedenkrat, ko je bil govor o starih Germanih in je rekel: V Ljubljani sta samo še dva moža, ki imata pristno nemško postavo in obraz, to sem jaz in gospod R. Malo pred sklepom prvega polletja se je še jedenkrat razjezil nad Slovenci, pri tesnopisju. Čital je glasno zapisnik vseh učencev, ki so se učili tega predmeta; pa ravno prva imena so bila vsa na *ič*: Andrejčič, Antončič . . . Tu ga zgrabi nekaj, da vzklikne: „Ich weiss nicht, dass alle slovenischen Namen auf *ič* ausgehen, wie z. B. auch dieser Bezenšek.“ Bezenšek mu je bil najbrže zaradi tega pri srcu, ker je sloveč jugoslovanski stenograf. — Vendar v kljub vsemu temu mi je žal, da nas je za-

pustil. Pravijo, da je stopil le v začasni pokoj. O novem gospodu profesorju Vam ne bom pisaril, samo toliko rečem, da je jako čuden. Kočevanje ima posebno rad. Razlaga nam pa tako, da čisto nič ne vemo, kje smo, ali v starem, srednjem ali v novem veku. In kakšne klasiške primere rabi! „Wie der Appetit beim Essen steigt, so erhoben sich die Bauern im 16. Jahrhunderte gegen ihre Bedrücker.“ Tertium comparationis? Ali pa: „Der Rhein zieht sich wie eine Wurst mitten durch die Rheinstädte hin.“

Da ne bodete tudi meni očitali klobasanja, sklepam to pismo s srčnim pozdravom do vseh.

Vaš

Ivan.

Ptičji prijatelj.

(Črtica. — Spisal Janko Barlè.)

Ko tako sedim v polmraku sam samcat v svoji sobici pri dobro naloženi peči, ko poslušam jednoglasno zavijanje burje, katera se drví tam gori od vrhunca naše goré doli po beli sneženi planjavi, in pa plapolanje ognja v peči, zamislim se često za nekoliko let nazaj, spominjam se mladosti in lepih dijaških let, a v duši se mi poraja spomin za spominom, in spomnim se marsikatero znane in drage osebe. I kaj ne bi, saj sem jih mnogo poznal, mnogo in z mnogimi sem občil, a sedaj sem pa tu tako sam, tako sam . . . v svoji sobici pri dobro zakurjeni peči. Misli mi uhajajo nazaj, nazaj; marsikateroga mojih znancev že ni več, marsikateri je že odromal tje gori v boljšo domovino. Da, tudi njega ni več, njega, mojega nekdanjega soseda, o katerem vam podajem tu nekoliko spominov. Samo nekoliko spominov — znal sem pač še mnogo zanimivega o njem, ali kaj morem za tó, da sem baš jaz jeden izmed onih, kateri tako radi kaj pozabijo, in tudi o mojem sosedu mi je že marsikaj izpuhtelo iz glave. Sprejmite to malo, kar znam, blagovoljno!

* * *

Premenil sem stanovanje. Iz jednega kraja mesta, kjer sem dotlej stanoval, prišel sem v drugi, meni tedaj skoro povsem neznani. Bilo je tu že pravo predmestje. Vzdigovala se je res še kaka večja hiša, ali večina jih je bila malih; za njimi so se razprostirali vrtovi. Hiša, v katero sem se doselil, bila je skoro največja v okolici; a za njo se je širil lep in prostoren vrt. Dobil sem sobico v drugem nadstropju,

gledal sem pa ne na ulico, ampak na dvorišče in pa na vrt, kateri se je tedaj, pomladi, baš razcvital najlepše. Moram priznati, da sem bil s stanovanjem zadovoljen; ni bilo sicer ne vem kako imenitno, vendar je bilo prijetno in tudi dokaj primerno moji jetičavi mošnji.

Stanovalo je v hiši, v katero sem se doselil, mnogo stanovnikov, raznih stanov in razne starosti. Kaj bi vam jih opisoval, saj še mene niso zanimali, a kako bi vas! Jednega pa vam moram le opisati: ta je bil moj sosed. Že prvi dan, ko sem si urejal sobico, opazil sem nekolikokrat dolgega, tankega moža, kateri je enakomerno korakal mimo mojega okna in izginil v srednjo sobo. Kakor celo telo, tako mu je bilo tudi lice suho in podolgovato, pogled hladen in miren, nos dolg in zašiljen, a iz brade mu je rastlo nekoliko redkih dlačic, takisto tudi izpod nosa. Obleka mu ni bila baš sijajna, bolj dolga suknja mu je bila že precèj obnošena, a na glavi mu je počival dolg, zlizan tulec, izpod katerega so mu moléli na beli dan dolgi lasjé; svedočili so, da jih njih gospodar le redko uredi ali počeše. Pa še nekaj me je opozorilo na mojega soseda. Celi dan, da še po noči se je glasilo iz sobe mojega soseda glasno ptičje čvrčanje in gostolenje. Da bi le trenutek prenehali ti mali, lahkoživi pevci! Neprestano so drobili svoje prijetne, ljubeznive pesemce. „Ljubi ptice“ — mislil sem si — „izvestno ni zloben človek sosed moj“ in prav mikalo me je, da se ž njim seznanim. Saj je bila že njegova zunanost zanimiva, želel sem tudi videti one male pevce, kateri so me

s petjem tako razveseljevali, saj sem bil že od nekdanj ljubitelj teh malih, veselih božjih bitij. Seznanil sem se s svojim sosedom, a ne tako brzo, kakor sem mislil, ker je bil čuden svat — moj sosed.

Stanoval sem že nekoliko dnij v novem stanovanju. Dolgega, suhega soseda sem srečaval dostikrat na hodniku in ga vselej prav spoštljivo pozdravil. Nadejal sem se izvestno, da se takó med nama zaplete pogovor. Ali vse zaman! Pozdravil sem moža jedenkrat, pozdravil sem ga drugikrat, tretjikrat . . . a on se za vse to še zmenil ni. „Morda je tako zamišljen!“ tolmačil sem si in ga drugikrat tako pozdravil, da me je moral opaziti. A zopet nisem nič opravil; moj sosed je korakal vsakikrat svojo pot dalje. „Dètè vse šembraj! ta mož je res prava zastavica“, dejal sem, a moje zanimanje zanj je rastlo od dné do dné. Seznaniti sem se hotel ž njim, pa bilo kakor mu drago.

Začel sem drugače. Povprašal sem pri gospodarju za svojega soseda. „Mislite-li onega ptičarja?“ dejal mi je smehljaje se debeli gospodar in spustil par krepkih dimov iz dolge pipe.

„Da, prav onega“, odgovoril sem jaz.

„Čuden svat vam je Schlangenburg plemeniti Schlangenberg“.

„Kaj?“ začudil sem se jaz — „on, pa plemenitaš? Popreje bi si vse kaj drugega mislil, kakor pa kaj takega.“

„He, he“, smejal se je debeli gospodar, „plemenitaš, plemenitaš! Ne pozna se mu sicer nikjer, da bi bil kaj takega, in klek ga vedi, da ne stanuje na kakem gradu in da si tu s pisarijo kruh služi. Kaj bi, ime ima in nekoliko modre krvi, drugega nič.“

„Čudno, res čudno“, govoril sem jaz. „Priznavam vam, gospod, da me ta mož vedno bolj zanima. Ne morem se nikakor seznaniti ž njim. Poskušal sem že tolikokrat, vendar je vse zaman, še ne zmeni se za vse moje poklone.“

„Ali vam nisem dejal, da je to čuden svat, čuden, gospod? Tudi jaz ga prav malo poznam. Je pač že nekoliko let pri meni, ali verujte mi, da drugega o njem ne znam, kakor to, kako se zove in kaj je. Takih prebivalcev želel bi več. Vsakega prvega prinese one novce, katere mi plača za stanovanje, pokloni se in odide, in takó mesec za mesecem. Tudi jaz ga ničesar ne povprašam, ker znam, kakšen je, a od drugod nič ne zvem. Le to vem, da je velik ljubitelj ptičev in le tako bi se morda ž njim seznanil, ko bi opazil, da se tudi vi za ptice zanimate. Kaj hočete, ima svoje muhe mož!“

Govorila sva še nekoliko o mojem sosedu. Uvidel sem, da gospodar ne vé mnogo več o

sosedu, kakor jaz sam. Kaj sem hotel, poklonil sem se mu in odšel v sobico. Iz sosednje sobice se je zopet čulo čvrčanje ptičic, katere so gostolele, da je bilo milo poslušati, a meni je bilo, kakor da mi hočejo povedati: „Hajdi, pridi nas tudi ti pogledat: boš videl, kako smo lepe in kako se nam dobro godi!“ Jezilo me je, sedel sem za mizo, podprl glavo z rokama in zopet mislil o zanimivem sosedu. Kaj naj storim, da se mu prikupim? Zdajci sem se domislil srečne misli, vzel sem klobuk, odšel v mesto in še tistega popoldne je skakal v mični kletki na mojem oknu žolt kanarček in odzdravljaj z glasnim gostolenjem sosedovim ptičicam.

* * *

Dobro je pomagala moja zvijska.

Že dolgo pred šesto — takrat je namreč prihajal moj sosed iz pisarne — sem sedel, obrnjen proti oknu, in čakal, kdaj pride moj sosed po hodniku mimo mojega okna, da vidim, kako bo nanj delovala moja ptičica. Začuli so se čvrsti, dolgi koraki; znal sem, da je on. Kako sem bil hvaležen svoji žolti ptičici, da je baš tedaj najbolj nategovala svoje malo grlce in gostolela, da je bilo veselje. Prikorakal je moj sosed do okna mirno kakor obično, in že sem mislil, da odide mimo okna: kar se je obrnil proti oknu in zapazil gostolečo ptičico. Postal je trenutek, dva, opazoval ptičico, suho lice se mu je nekoliko raztegnilo in na ustnicah sem mu opazil lahek smehljaj; pogledal jo je še jedenkrat, a potem je odšel v svojo sobico. „Ahá!“ vzkliknil sem vesel „imam ga; ne bode mi pobegnil. Zanima se za ptičico!“

Nisem se prevaril.

Drugo jutro je odhajal zopet v pisarno in se potem od ondod povrnil; obakrat pa se je pomudil nekoliko tudi pri moji ptičici. Mene je to neznansko veselilo in pripravljaj sem se, da ga popoldne, ko se iz pisarne povrne, ogovorim. In tako je tudi bilo.

Šesta je minula in začuli so se po hodniku znani koraki. Izšel sem iz sobe, kakor da sem namenjen na izprehod, a on je prikorakal, ne opazivši me, do mojega okna in postal pri ptičici. Zaropotal sem malo s palico, on me je opazil in že je hotel dalje oditi, ko sem ga jaz vljudno pozdravil. Sedaj je prvokrat privzdignil nekoliko oni visoki, zlizani tulec in rekel: „Dober večer!“

„Vam li ugaja moja ptičica?“ začel sem jaz brzo, porabivši lepo priliko in mu smehljaje pokazal na okno.

„Hm, ljubezniv ptiček je“ odgovoril je mirno.

„Že dolgo sem si želel take stvarce, a sedaj jo imam in prav vesel sem je. Le škoda, da še ne vem, kako da mu čim bolj postrežem; zasluži pač, saj tako milo gostoli!“

„Ahá! vi ste novinec v ptičji reji“, dejal je moj sosed in se lahko nasmehnil.

„Da, gospod, in veliko prijaznost bi mi izkazali, ko bi me izvolili morda malo poučiti, ker take živalce so jako občutljive; a vi izvestno najbolje znate, kako ptičici ugodim, saj imate tudi vi ptičice, katerim se slabo ne godi, ker drugače ne bi tako veselo žvrgolele.“

„Imam jih pač nekoliko in rad jih imam. No, če bi jih radi videli, pa stopite z menoj! Tudi poučil vas bom, kako da ravnate s ptičico“ — dejal je moj dolgi sosed, a jaz sem vesel svojega uspeha zadovoljno stopil v njegovo sobico.

Stopila sva v malo sobico, katera ni bila mnogo večja od moje, a baš tako prijazna kakor moja. V sredi sobe je stala navadna mizica, na njej je ležalo nekaj papirja in nekoliko knjig, poleg mize sta bila dva stolca, tretji, že precej polomljen, je čepel v kotu, a tamkaj je bila tudi starodavna postelja. Par korakov od postelje je bila stara omara, kateri je manjkala jedna noga, zato se je pa tudi bolj po strani držala, četudi je bila podložena z nekoliko odrezki od desk. Reda, pravega reda v sobi ni bilo: tu je visela stara, preglodana sukinja, tam so ležale obrabljene hlače in pri peči se je stiskalo nekoliko čevljev, kateri niso bili več imenitni; opazil sem na prvi pogled, da gospodar ne gleda mnogo na to, ali je njegova soba urejena in pospravljena, kakor lična škatljica. A baš zato mi je bil sosed še zanimivejši.

Omenil sem starodavne postelje. Baš gori nad posteljo je viselo nekoliko starih slik. Posebno so me zanimala tri. Prva je predstavljala dobro rejena, skrbno obritega gospoda. Na licu mu je počivala neka zadovoljnost in ponosnost. Druga, prav tako velika podoba, je prikazovala lepo gospo, pravilnega, mladega in prijaznega obličja. Lepi, plavi lasje so se ji kopičili na ponosni glavici, pod visokim belim vratom ji je visel dragocen medaljon, a v roki je držala rmeno vrtnico. A bolj, kakor obe sliki me je zanimala tretja, katera je bila med njima v sredini. Da ste ga videli onega poni-glavčka, kakó se je držal! Bil vam je to nekako dveleten, rdečeličen, okroglast deček, kateri je ponosno sedel v svojem otročjem stolčku. Okrog stolčka so bile razmetane igrače, konji, sablje in vojaki, a v naročju je držal in z obema

rokama k sebi pritiskal velikega, lepega, pisanega petelina. Moral sem se zasmejati, ko sem prvi-krat videl tega razposajenčka.

„A glej ga kleka! na ptičice sem pa pozabil. Oprostite mi blagovoljno! Da, tudi ptičice sem videl, saj me je k njim moj sosed pripeljal. Da, imel je lepe ptičice, šest lepih ptičic je imel — tri slavčke in tri kanarčke. Tam pri obeh oknih so viseli v mičnih kletkah ti mali pevci. Hm, rekel sem, da moj sosed ni bil poseben prijatelj redu, a nisem prav povedal: če je bil kje red, tu je bil izvestno red, tu pri ptičicah. Imele so vse tako čiste kletke, imele so obilo sveže vode, — kanarčki imeli so celó male posodice, v katerih so se mogli kopati — tla so bila lepo z drobnim peskom posuta — v obče vse je bilo tako skrbno očiščeno in lepó urejeno, da sem kar strmel.“

„Poglejte, to so moje ptičice“, dejal mi je moj sosed in se zadovoljno nasmehnil, nato je pogledal najprvo ptičice, potem pa mene, kakor da hoče reči: „Kaj ne, da se smem ponositi s svojimi ptičicami?“

„In to mi je jedino veselje“, nadaljeval je. „Le pogledajte jih, kako prijazno naju pogledavajo te male živalce! Kdó jim pač ne bi stregel, saj so tako ljubeznive?“

„To so torej pevke, katere me že ves čas mojega tukajšnjega bivanja razveseljujejo s prekrasnim petjem. In šest jih imate, lepo število, gospod!“

„Hm, imel bi jih lahko še več, pa nečem; toliko je baš prav. Gostolenja je zame dosti, zabave dosti, a kaj bi tajil, tudi opravila. Sicer bi jih tudi lahko komu drugemu izročil, da jih oskrbljuje; vendar nečem, sam to najbolje obavam. Sam jih čistim, sam jim donášam hrane, sam se jih veselim, sam jih tudi poslušam. In navadil sem se tega tako, da bi težko delal drugače.“

In pripovedoval mi je moj sosed mnogo, največ o ptičicah. Nikdar ne bi bil verjel, da bi hotel oni dolgi, tihi mož, katerega sem tolikokrat na hodniku srečaval in ga tolikokrat brez vspeha pozdravljal, toliko govoriti. Vesel sem bil, zeló sem bil vesel novega znanja. Vedel sem, da ne bom odslej več osamljen, saj bom imel moža, s katerim bova marsikatero urico prekramljala in poslušala gostolenje veselih ptičic, katere so bile, kakor sem že rekel, tudi meni jako mile. Poslovil sem se pristrčno od svojega novega znanca in odšel zadovoljen v svojo sobico, ko je tihotni mrak že davno ogrnil majčico zemljo v svoje čarobno, temno krilce.

(Dalje.)

Nekaj ur v Pompejih.

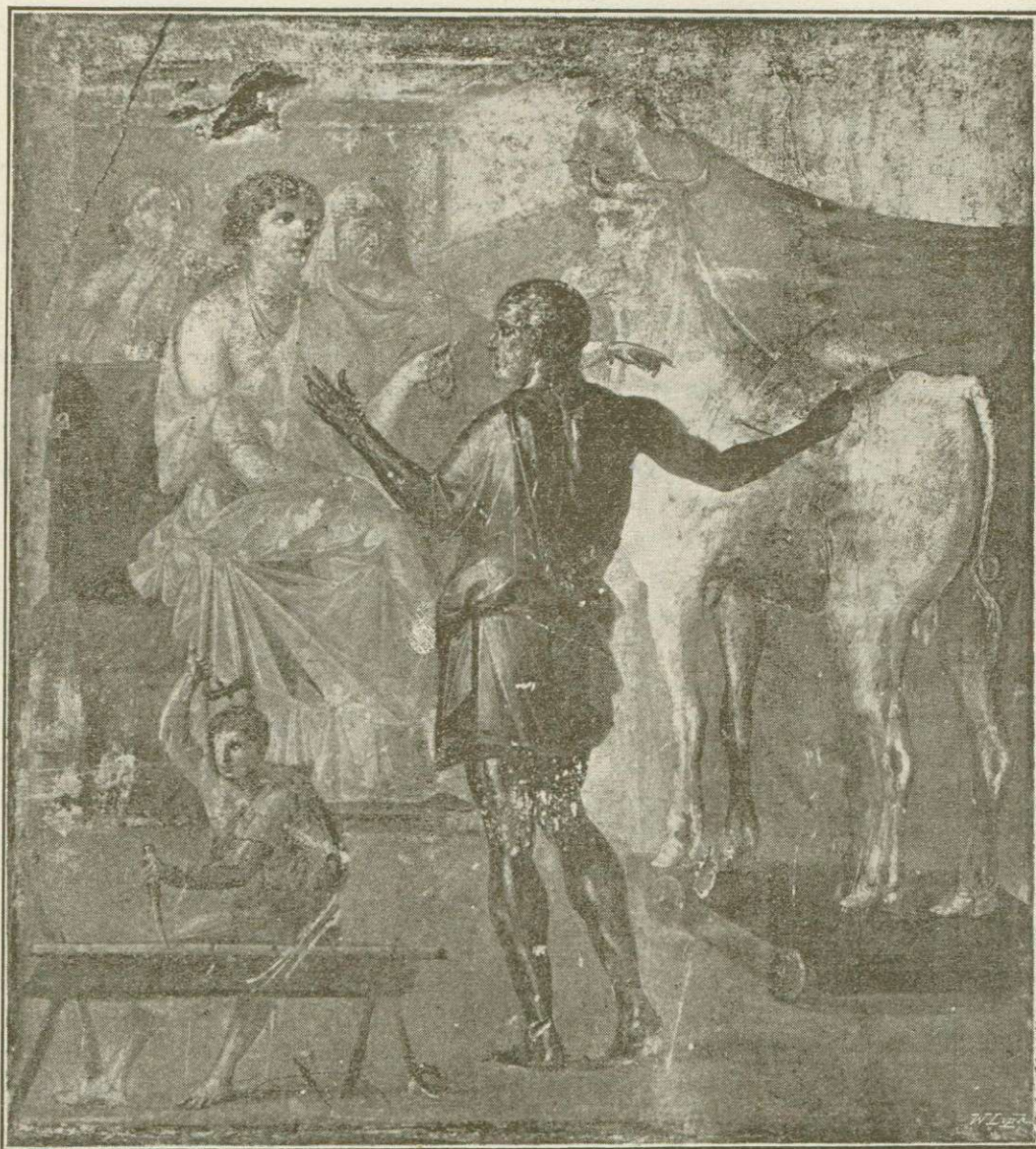
(Spisal Fr. Kovačič.)

(Konec.)

Naša tukajšnja podoba nam predstavlja največjo in najlepšo sliko v „Casa nuova“. — Iznenadilo me je, da sem našel v Pompejih, zlasti v „Casa nuova“, dokaj slik, katere sem že prej večkrat opazoval v rimskih katakombah. — Odkod ta sličnost, da, skoro enakost? Ne

morem si kaj, da ne bi izpregovoril tukaj o tem velezanimivem predmetu.

Kakor so krščanski apologetje in sv. očetje z orožjem grške modrosti branili in razlagali razodete resnice, kakor je cerkev na podlagi rimskega državnega prava sezidala velikansko

Slika v „Casa nuova“ v Pompejih.

poslopje svojega kanoničnega prava, tako se je tudi krščanska umetnost, zlasti iz početka, naslanjala na oblike grško-rimskih umotvorov, kar je tudi čisto naravno.

Krščanski umetniki so imeli poganske učitelje, sami so morda bili iz početka pogani, dobili so grško omiko, v obče živeli so v grško-rimskem duševnem ozračju. Zatorej se ne moremo strinjati z mnenjem nekaterih pisateljev,

ki hočejo zanikati vsak upliv grško-rimskega klasicizma na staro krščansko umetnost v katakombah.¹⁾ Rajši pritrdimo učenemu, žal, ne-

¹⁾ Med temi, se zdi, da je že prej omenjeni Sorg, ki (str. 24.) priznava sicer, da so se krščanski umetniki likali na grških vzorih in „ne vedé“ posnemali starinske oblike, vendar pravi: „Es findet ein wesentlicher Unterschied zwischen antiker und christlicher Malerei nicht bloss dem Inhalte, sondern auch der Form nach, statt.“

davno umrlemu arheologu Armelliniju, učencu slavnega Rossi-ja, da iz najstarejših slik v katakombah veje močno vpliv klasicizma tako gledé na lepoto v zlogu in jednostavnost v osnovi (konceptu), kakor v eleganciji in spretnosti okrasja.¹⁾ — Še manj se zlagamo z onimi, ki v pristranskem in slepem navdušenju za grško-rimsko umetnost odrekajo krščanski umetnosti vsako samostojnost. Četudi je krščanska umetnost odvisna od klasicizma v obliki, vendar gledé na vsebino je popolnoma samostojna.

Vzvišene resnice krščanske vere, slikoviti prizori v sv. pismu, tipični dogodki in osebe stare zaveze. vse to je ponujalo krščanskemu umetniku toliko snovi, da mu ni trebalo iskati motivov v poganskem bajeslovju. Res, nahaja se tu in tam, a prav redko, kak bajesloven prizor n. pr. Orfej, a v čisto krščanskem pomenu.

Prvi krščanski umetniki so zlasti gojili simboliko. To so zahtevale že okoliščine, v katerih so živeli prvi kristijani. Da bi pogani ne zasmehovali njihovih svetinj, zakrivali so jih v simbolične podobe, ki so bile včasih izposojene od poganskih umetnikov. Cerkev sama je strogo zakrivala skrivnosti krščanske vere (disciplina arcani). — In prav takih slik vidimo v Pompejih mnogo, katere imajo v katakombah simboličen pomen.

V pompejskih hišah se vidi pogostoma naslikan golob. Največkrat je menda le nakras, sicer pa je golob v poganski umetnosti simbol Venerin. Tudi krščanski umetnik je porabil to nežno živalco in sicer prav po vzoru poganskega slikarja: ali zanj ima čisto drug pomen. Krščanski slikar je imel v mislih besede Kristusove: „Bodite preprosti kakor golobi“, zatorej pomenja golob preprostost in nedolžnost. — Večkrat vidimo goloba, kako je Noetu v kljunu prinesel oljčno vejico v znamenje, da so vode odtekle; večkrat ga zopet vidimo nad tremi mladeniči v ognjeni peči. Tukaj je oznanjevalec veselja in znamenje mirú, kakor že Tertulijan razlaga: „A primordio divinae pacis praeco“ (od začetka oznanjevalec božjega mirú). Največkrat ga nahajamo v kamen zarezanega na grobovih in tu nam predstavlja dušo, ki se je preselila v večnost. Pod golobom je včasih napis: „Spiritus tuus in pace“ (duh tvoj v miru).

Prav pogostoma nahajamo na pompejskih stenah pav a. Tudi pav je včasih le dekoracija, sicer pa je bil v poganskem bajeslovju znamenje boginje Junone. Večkrat ga vidimo zraven oboževanih oseb (apoteoze) in tu pomenja ne-

minljivost, nesmrtnost. Na krščanskih grobovih pa je pav podoba vstajenja. Kakor pav izgubi svoje perje, pa mu zopet zraste novo, še lepše, tako se bodo tudi telesa rajnih jedenkrat prenovila.

Poganskim slikarjem je prav priljubljen feniks (phoenix), ki (po bajki) skoči v ogenj in zgorí, a potem še lepši vstane iz ognja. — Tudi v katakombah ga nahajamo; tu pomenja tudi prihodnje vstajenje mesa. V „Casa nuova“ se vidijo naslikane prav lepe ptice, ki zobljejo grozdje. Ravno to vidimo večkrat v katakombah: toda v poganskih hišah je to le okrasje, brez drugega višjega pomena, v katakombah pa je to podoba nebeškega veselja, katero uživajo duše rajnih. — Večkrat vidimo ptico, ki sedi na robu posode in zajema s kljunom iz posode jedi. Poganskim umetnikom je to nekaka igrača, a v krščanskem slikarstvu tudi to pomenja uživanje večnega plačila v nebesih.

Petelin pomenja v poganski umetnosti čuječnost, ker se je s petelinovim petjem začel dan. V krščanskih katakombah vidimo tudi petelina pogostoma, bodisi naslikanega ali kot relief na sarkofagih. Navadno stoji poleg svetega Petra in nas spominja njegovega zatajenja.

Kača se vidi večkrat v Pompejih, zlasti na lekarnah kot Eskulapovo znamenje, sicer pa je tudi Herkulov simbol. — V katakombah vidimo kačo zlasti na sarkofagih, a tukaj ima čisto drug pomen. Z ozirom na svetopisemsko pripovedovanje o izvirnem grehu je kača simbol hudega duha, sploh hudobije, prekanjenosti in greha.

Iz rastlinskega sveta vidimo včasih cele skupine, a posamezno nahajamo večkrat palmo, oljko in trto. V poganski umetnosti pomenjata palma in oljka, kjer nista golo okrasje, zmago in mir, pri kristijanih pa vedno pomenjata zmago mučencev in mir, ki ga sedaj uživajo, kar nam na vsaki stopinji v katakombah naznanja tudi kratki pa globoki napis: „In pace“ (v miru). — Trta je v poganskem slikarstvu največkrat le okrasje, v krščanski umetnosti pa ima silno globok pomen. Z ozirom na Kristusove besede: „Jaz sem trta, vi mladike“, pomenja Kristusa samega. Večkrat vidimo na trti ptice, kar pomenja duše rajnih, ki v Kristusu počivajo.

Celó navadni okraski, podobni našim arabeskam, se vidijo v poganskih hišah in krasijo tudi oboke v katakombah. To velja zlasti o vencih. Pogani so rabili vence pri svojih svečanostih in bogoslužnih misterijah. Ostri Tertulijan je bil zaradi tega odločno proti temu, da bi kristijani rabili vence, češ, to je čisto pogansko. Vendar njegova ni obveljala; vence nahajamo že v najstarejših katakombah za znamenje zmage mučencev in večnolepe pomladi

¹⁾ „Le Catacombe Romane“, Roma 1880 str. 138. — Gl. tudi najnovejšo delo: Fr. Xav. Kraus, Geschichte der christlichen Kunst 1. Freiburg im Breisgau 1896, str. 87.

v drugem življenju. V Pompejih naletimo včasih na liro, v krščanskem slikarstvu je bolj redka — navadno na Orfejevih slikah —, a pomenja nebeško veselje. Na stenah poganskih hiš vidimo večkrat pomorske boje, ali tudi samo ladijo: v krščanski umetnosti pa pomenja ladija človeško življenje in boj, ki ga mora biti kristijan.

Najbolj me je pa iznenadila v „Casa nuova“ ta-le slika: trozob in na njem natakljena riba. To je bilo znamenje pomorskega boga: a prav isto sliko vidimo tudi v katakombah sv. Kalista. No, ta sličnost je pa bolj slučajna. V krščanski umetnosti je to najstarejše znamenje križa. Prvotno so slikali sidro, kar je pomenilo vero, potem so dostavljali ribo, kar pomenja vero v Kristusa križanega. Riba je izmed najiminitnejših simbolov v stari krščanski umetnosti. Riba, grški „ἰχθύς“, ima v sebi začetne črke besed: Ἰησοῦς Χριστός θεοῦ υἱός σωτήρ (Jezus Kristus božji Sin Izveličar). Iz sidra se je pa razvil trozob, podoben našim vilicam. Križev v današnjem pomenu prvi krščanski umetniki niso smeli delati, ker so se pogani norčevali iz tega, da verujejo v Križanega.

Trozob z ribo je torej krščanskega izvora, a velika sličnost s pogansko sliko jednake vrste je kristijanom dobro služila. Če je kak nevernik naletel na tako krščansko sliko, ni prav nič vedel, kaj pomenja; še sklepati ni mogel iz tega da bi ondi bili kristijani.

Primerjajoč pogansko in krščansko slikarstvo, moramo občudovati moč krščanskih idej. Ko se je stari svet nagnil h grobu, ko so se začeli rušiti stebri, na katerih je slonela stara omika, ko je stara klasična umetnost hiralala in umirala, razvila se je v temnih hodnikih krščanskih katakomb nova moč, ki je človeški družbi vdahnila novo življenje, postavila temelj novi omiki in poklicala na vzvišeno delo nove, sveže narode.

Govoreč o umetnosti v Pompejih, ne smemo pozabiti mo z a j i k o v. Boljši so sicer preneseni v Napolj, vendar jih je še tudi v Pompejih precej. Dočim se stenskim slikarijam po pravici očita površnost, lascivnost, neka lahkomišljenost, nahajamo med mozajiki v resnici izvrstna dela, lahko rečemo, cvet grške umetnosti te vrste. — V veži (vestibulum) vidimo lepo izdelan mozajik, ki nam predstavlja ležečega psa, ki ima tamkaj pri vhodu pač pomen hišnega čuvaja. Največ in najlepše mozajike so pa našli v hiši „Fauna“. Tukaj so l. 1814. našli „kralja“ mozajikov, glasovito borbo Aleksandrovo, ki je sedaj v napoljskem muzeju, v dvorani „Flora“. To je brez dvombe najlepši mozajik, kar jih imamo iz starega sveta. Človek ne vé, kaj bi bolj občudoval: ali drastično predstavljanje, ali lične izraze posameznih oseb, ali predrzno skrajševanje,

kakoršno občudujemo pri mojstrih renesanške dobe.

Predstavlja nam bitko pri Issu. Aleksander je prodril do samega kralja perzijskega. Brat kraljev Oksathres je skočil v sredino in s svojim telesom varuje kralja. — Razjarjeni Aleksander ga prebode; sulica molí na drugi strani iz telesa. Konj kraljev je ranjen, drugi vojvoda mu dá svojega konja, da se reši, a kralj ves prestrašen in obupan gleda, kako padajo okoli njega najboljši vodje. Aleksander, Oksathres in kralj so tri glavne osebe. Aleksander je poln mladeniškega ognja, junaštva in samozavesti. V vročem boju mu je čelada odletela raz glavo. Prebodeni Oksathres se bori s smrtjo; kralj je na pobegu. Njegov pobočnik v strašnem obupu poganja konje. Druge osebe stojé v ozadju; nekateri obupani in prestrašeni, drugi pripravljeni za zadnji boj, češ: Da bi se udali!? Od ostale vojske se ne vidi nič. Okolico predstavlja le jedno suho drevo in jedna pečina. Celi prizor je poln, rekli bi, divjega življenja; opazovalcu kar sapo zastavlja, zdi se mu, da sliši obupni krik, rožljanje orožja, in da mu v nos udarja vonj po krvi. Konji in ljudje, živi in mrtvi, zdravi in ranjeni, vse je tako večje razvrščeno, da si človek boljšega ne more misliti. — Göthe pravi, da ga je ta mozajik nehoté spominjal Rafaelove Konstantinove bitke. Mislijo, da je mozajik ¹⁾ iz 2. veka pr. Kr. — V kiparstvu se je sicer našlo marsikaj zanimivega, kar pa vendar izginja pred drugimi umotvori, ki se nahajajo v Rimu in Napolju.

V stavbarstvu iščemo zastonj kaj izvirnega in klasičnega. Obiskovalec mora skrbno iskati, da najde ostanke prave grške umetnosti, ki so ostali še po potresu. Jedno najiminitnejših poslopij je bazilika, katero nam predstavlja naša slika na str. 89. To je bilo javno sodišče in neka vrsta borze. Dva reda stebrovja (na jedni strani korintski, na drugi jonski stebri) sta poslopje delila v tri ladije. Srednja je bila odkrita, stranski dve pa pokriti. Stranske stene so krasili polustebri. Na dnu je bil vzvišen prostor za sodnike, nad stebrovjem pa lože, da je vsakdo mogel poslušati sodne razprave.

Slika na str. 73. pa nam predstavlja glavni trg „forum civile“. Tukaj se je narod pompejskega mesta zbiral v svoje skupščine, tukaj so se razpravljali javni posli, tukaj so se stekale, kakor v Rimu, žile celega mesta. Veličasten je moral biti ta prostor v starih časih, ker še zdaj napravlja na gledalca globok utisek. Naokoli so silne razvaline, iz daljave pa gleda nanj resnobno stari orjak Vezuv. Na severni strani (na naši sliki proti Vezuvu) ga je zapiral

¹⁾ Ako mogoče, preskrbim o priliki dobro fotografijo tega dela.

Jupitrov tempelj, od drugih treh stranij pa hodniki (porticus) z dorskim stebrovjem.

Na notranji strani še stojé nekaki podstavki, ki so nekdej nosili kipove znamenitih Pompejancev.

Tudi tukaj so še popravljali, kakor kažejo kupi tesanega kamenja. Templov je veliko, pri nekaterih se še dadó razločiti posamezni deli, vendar nobeden ni klasičen. Ko bi hotel čitateljem podati sliko grškega templja, ne bi opisoval pompejskih hramov, marveč n. pr. Posejdonov tempel v Pestu, južno od Salerna, kateremu je jednak le še atenski Parthenon.

Gledišči sta v Pompejih dve, ki se prav nič ne razločujeta od enakih stavb po drugih

starih mestih. L. 63. ju je potres jako poškodoval.

Zunaj mesta se nahaja amfiteater za gladijatorske borbe. Ima podobo elipse in je nekaka majhna slika rimskega koloseja. Tukaj so imeli igre ne le Pompejanci, ampak tudi prebivalci sosedne Nucერიje. „Ob neki priliki so se sprli in pobili, kakor nam Tacit pripoveduje.¹⁾ Pompejanci so sicer zmagali, a rimski senat jim je na deset let prepovedal gladijatorske borbe. Hujše kazni ni mogel najti!

Ko bi hotel ostale zgradbe opisovati, zašel bi predaleč, povedal pa malo novega.

¹⁾ Ab excessu divi Augusti XIV., 17.

Ali bivajo ljudje na bližnji zvezdi Martu?

(Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišču v Gradcu.)

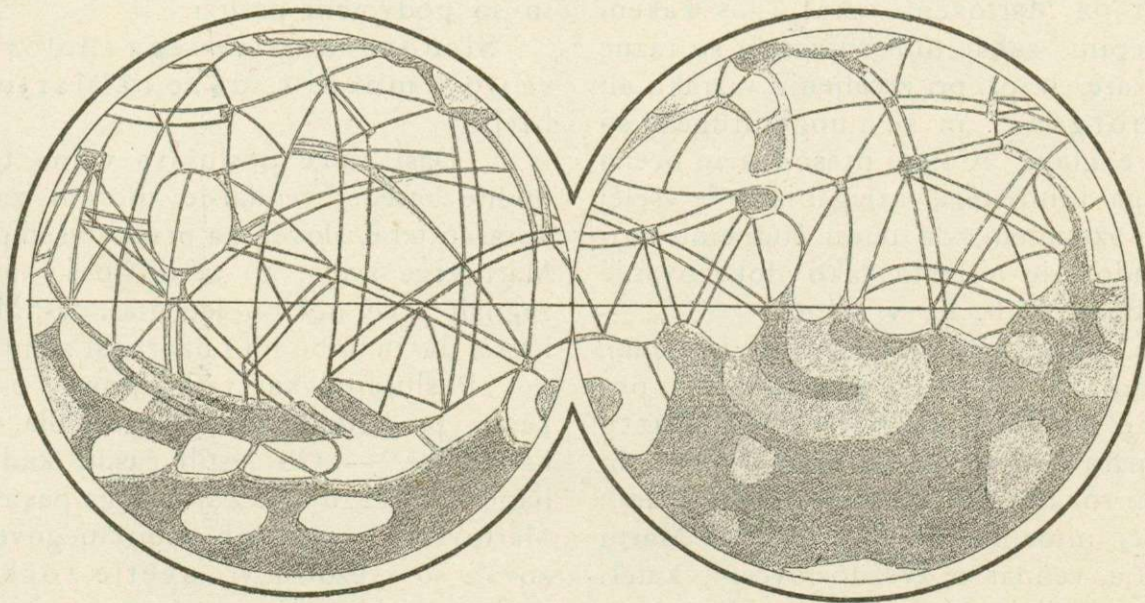
(Konec.)

Najznamenitejši pa so tisti prizori, pri katerih se črte — preliv — tako izpremené, da vidimo namestu jedne po dvoje črt. Take dvojne črte se pokažejo večinoma po minuli povodnji severne polkrogle.

Kaj je vzrok, da se črte podvojé in kako se podvojé, to še ni dognano. Kar sem z vsem

dušnim in telesnim naporom doslej pozvedel o prečudni podvojitvi prelivov, to vama razložim, kakor sem si z dobro vestjo sam pretolmačil to stvar.

V kratki dobi nekaterih dnij dobi namreč preliv ves izpremenjen obraz. Namesto jedne temne črte stopita na prizor dve, v štric

Dvojne črte na Martu.

tekoči, jednako dolgi črti. Tako popolnoma vštric tečeta ti črti, da bi dejal: šine na železni cesti imam pred očmi. Jedna teh črt stoji dostikrat ravno nad prejšnjim prelivom, druga na strani, pa je čisto nova. Ko se prikažeta ti dve črti, ni zapaziti več nikake nepravilnosti in nikake krivine starega preлива.

Včasih pa se prikažeta podvojeni črti na obeh stranéh starega preлива ter gresta po svojih novih potih. Oddaljenost podvojenih črt (te od one) je kaj različna: nekatere stojé po 300 in več kilometrov vsaksebi, druge le po 50 in manj kilometrov; njihova debelost ali širokost pa se vrsti in izpreminja od trideset do kakih sto

kilometrov. Njihova barva se izpreminja od temno-črne do svetlo-rdeče. Včasih je rdečkasta črta tako svetla, da se komaj loči od rmenkaste barve svetlih del. Prostor med podvojenima črtama je večinoma rmene, včasih pa tudi bele barve.

Ta čudna podvojitvev pa se ne prikaže samo ob prelivih, temuč tudi ob jezerih sili na dan. Dostikrat se na videz razcepi to ali ono jezero na dva kratka, široka, vstric ležeča trakova, med njima pa se pokaže rmena črta.

Tega podvojevanja pa ni pri vseh prelivih, pa tudi nobenega pravega reda nima — vsaj meni se tako zdi. Ob Nilosyrti se ne pokaže nikdar nobena podvojitvev.

Podvojene črte imajo to svojstvo, da ne trajajo posebno dolgo; čez nekaj mesecev oslabé in s časom izginejo izpred očíj.

V nekaterih letnih časih, posebno ob pozimskem solnčnem obratu včasih ni najti nikjer nobene podvojitve.

Po vsem tem spoznavamo, da podvojitvev prelivov na Martu ni nikaka stanovitna stvar, ampak slučajna prikazen, da ne rečem prezgodaj: s p o m i s l e k o m s t o r j e n a n a r e d b a.

„Midva bi pa rada zvedela, kako si zvezdoslovci razlagate te prečudne prikazni, posebno, kaj je tvoja misel o skrivnostni podvojitvi prelivov?“

„Iskal sem in iskali so moji tovariši po zvezdarnicah vzrokov podvojitve začetkom le pri prirodi sami na sebi: v posebnih učinkih solnčne luči na Martovem ozračju; v kakem optičnem slepilu, zakaj tudi na zemlji so razne optične prevare, n. pr. pri zrcaljenju v zraku ali pri „fata-morgani“, in še mnogo drugega so ugibale bistre glavé. A ostra presodba in ocena tega in onega duhovitega razlaganja se je vselej končala s spoznanjem, da temu čudnemu prikazku ne zadostuje nobeno tako dokazovanje ne v podrobnih delih, ne v celoti.

Boljše je razlaganje teh prizorov le tedaj, če si mislimo, da vplivajo organska telesa, posebno pa, če rečemo, da bivajo na Martu nekaka umna bitja, katera segajo s svojimi napravami in rokami med prirodne sile. Trdnih dokazov sicer nimamo, da bi bivala na Martu res umna bitja, vendar se zvezdoslovcem, kateri mnogo let opazujejo prikazni na Martu, sili misel, da na Martu ne manjka pametnih uredb. In na take misli opira že več zvezdoslovcev razlaganje omenjenih prikazkov na Martu. Prikazni, ki se pojavljajo poleg prelivov, ni nikakor môči umeti po prirodnih zakonih, pač pa se umevajo, če rečemo, da izpreminjajo prirodo na Martu umna bitja.

Na zemlji vidimo, da na tistih krajih, kjer ima priroda kakšen kotichek pripraven za rast

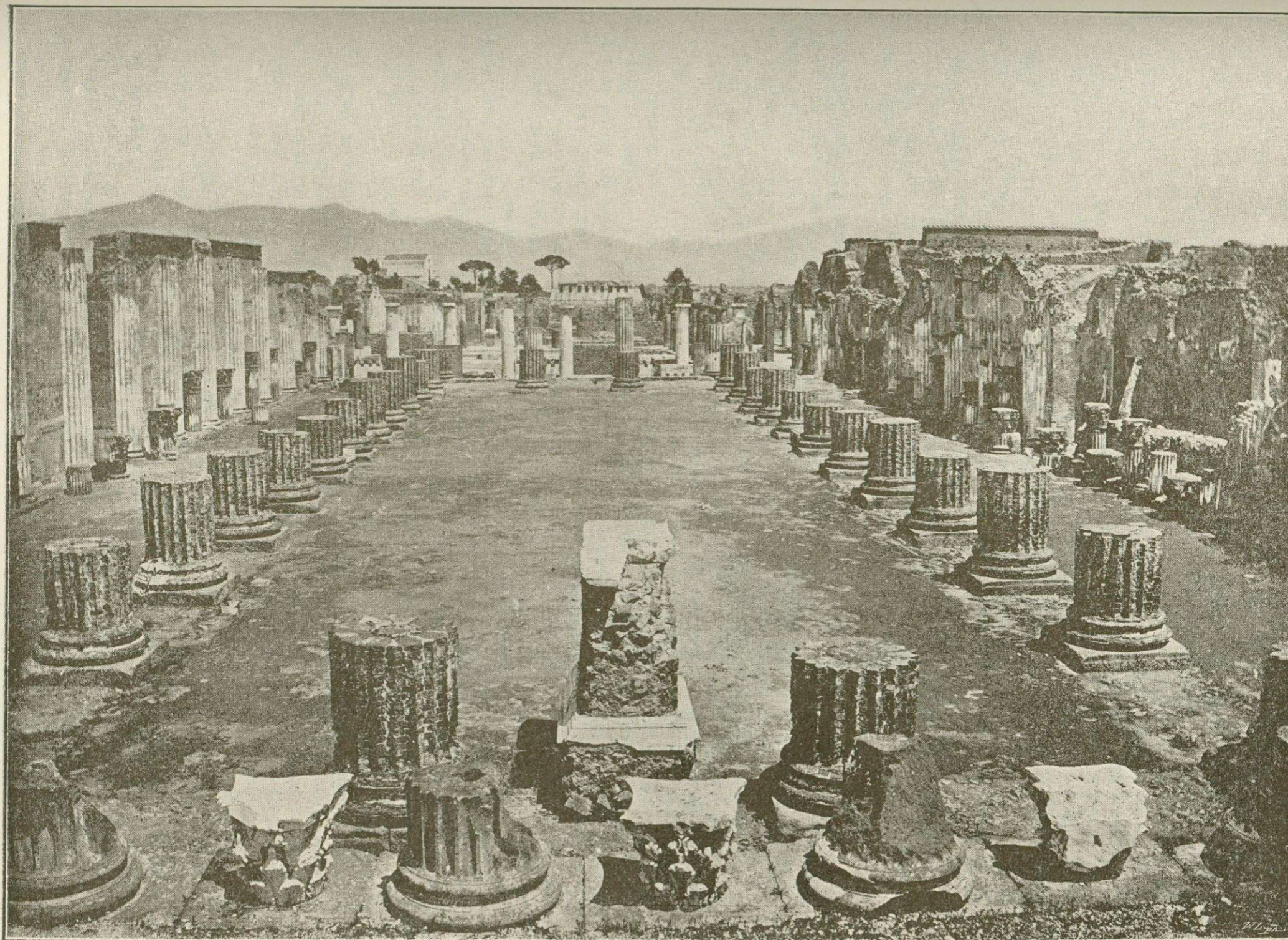
in življenje, človeku ni treba posebno prizadevati si: kar samo od sebe poženejo tam rastline. Rastline nahaja človek, posebno pa mahovje, povsod in celó po špranjah razpokanega skalovja in starega zidovja, kjerkoli se kaj mallega prsti in vlage nabere po razpokah. Nič drugega ne zahteva rast kakor toliko solnca, da se otajajo tla, pa poženo nedečakljive kalí! Samo gola, nerazpokana siva skala vrh snežnikov se brani rasti in življenja, čeprav ga tudi med najhujšim mrazom vselej ne odžene popolnoma. Kjerkoli pa je količkaj mogoče, prileze mahovje po strminah do največjih višav. Kaj pa živalstvo? Ali ne gredo čede navzlic vsem oviram proti zamrznjenemu severnemu tečaju dalje, kakor je človek doslej prikorakal? Ali ne najde popotnik živalij povsod po zadušljivih puščavah, v največjih višavah ozračja in v najglobokjših globinah morja? Kaj pa človek? Ali ne biva po vsem svetu, celó ondi, kjer bi si končal življenje, ko bi ne imel umetnih sredstev. katera si je sam pridobil s pomočjo tiste božje luči, katero mu je Stvarnik prižgal v duhu njegovem?

Ako take izkušnje na zemlji obračamo na razmere na Martu, smemo misliti, da na sosednjem svetu Martovem ne manjka ne rastlinstva, ne živalstva. Kaj pa nam zvezdoslovcem pravi, da utegnejo na Martu biti tudi nekaka umna bitja? Pač taki prikazki ne, kateri prihajajo iz gole prirode, ampak taki pojavi, katerih ne stori priroda brez razumnega bitja. In to so podvojeni preliv.

Sledovi umstvenega delovanja nas silijo k mnenju, da so na Martu pametna bitja.

„Dasi rada poslušava verno tvoje nadobudne besede, vendar-le moram ziniti in povprašati tebe, slovečega prvaka vseh poznavalcev Martovega sveta, ali ta ni bosa, kakor so bili zagnali pred nekimi leti glas, češ, Marčani žgó krese, da bi vzbudili pozornost zemljanov?“

„Poslušajta, kaj vama povem o dotični prikazni, pa bodeta sama izprevidela, kaj je res, kaj pa ni. — Ob tistih časih, kadar se zemljanom prikazuje nekaj ozkega pasú ponočnega Martovega površja ob robu njegove oble, opazovali so zvezdoslovci svetle točke in črte, katere se bliščé izza ponočnega roba. Res so nekateri zvezdoslovci, polni razgrete domišljije, ki komaj čakajo, da bi opazili kak sled umnega bivanja na Martu, raztolmačili si te prikazke za umetna znamenja ter so dokazovali, da Marčani s takimi kresovi opozarjajo zemljane nase. V resnici pa dozdevni kresovi ali opazovane svetle točke niso nič drugega kakor od solnca obsijane megle ali vrhovi gorá, slično kakor se na luni, na videz daleč od robú, žaré

Ostanki bazilike v Pompejih.

posamezni, od solnca obsijani vrhovi ognjenih gorá. Nekaj teh svetlih točk ponočne strani se opazuje večkrat na istem kraju, torej tudi ne morejo biti svetle megle, marveč so vrhunci snežnikov ali njihove sive glave, ob katerih odseva toliko solnčne svetlobe, da jih gledamo v solnčnem svitu. Opazovali so pa drugi zvezdoslovci in tudi jaz zraven onih, še drugačne bleščeče lise in celó po dnevi; držale so se vselej dalje časa tistega kraja — po leti pa so izgubile vselej. Torej ni težko uganiti, da se je skoro gotovo snežena ali ledena odeja svetila na solnci.“

„Prestavimo se v mislih na sosednji svet Martov“, nadaljuje Schiaparelli, „recimo, da bi se dala od ondod ogledovati zemlja in bi nam njeno megleno ozračje pustilo toliko jasnega neba, da utegnemo opazovati in ogledovati površje svoje matere zemlje, kakor smo ogledovali površje Martovo. Vprašanje je, če se tega lotimo, ali bi spoznali sledí človeškega umnega delovanja na zemlji?“

Kaj težko bi nam bilo zaslediti človeška dela na zemlji, zakaj najmogočnejše dejanje človeško se bavi s primeroma malimi stvarmi. Če se pa stvar, katero bi radi ogledovali, ne razprostira na širokost in dolgost najmanj trideset kilometrov ali štiri milje, tedaj je pa niti najostrejši daljnogled ne odkrije našim očem. Na Martovem svetu stoječi človek bi najbolj orjaških stavb človeških, egiptovskih piramid, niti ne zagledal; ne zapazil bi titanskega kitajskega obzidja. Piramide so preostre in prekratke, kitajsko obzidje preozko. Če Marčani nimajo boljših teleskopov, kakor jih imamo zemljani, ne zapazijo ne jednega umetnostnega izdelka človeških rok, nič jim ne pride na oglede, kar bi jim utegnulo odpreti oči, da na sosednjem svetu, na zemlji, bivajo umna bitja.

Oddelki suhe zemlje, kateri pri nas molé daleč v morje, nimajo zaradi nekake rednosti nič posebno značajnega na sebi ter ne podajajo ogledovalcu — Marčanu — nobenega vodila. A kaj drugega je izpreminjanje barve široko razprostrtih pokrajin, katero izvira od obdelovanja polja. Kadar se menjajo barve obdelanih ravnin, lahko sklepajo Marčani, da se na zemlji vtika umetna roka med prirodo. V severni Ameriki n. pr. se v sedanjosti obdelujejo orjaške planjave z žitom ter se vidijo od daleč včasih vse svetle. V minulih stoletjih so pa tiste dežele pokrivali pragozdi; tedaj so imele te pokrajine temno barvo. — Toda pomislimo, kake natančnosti bi bilo treba, predno bi z najmarljivejšim opazovanjem določili, od kod in kakšni so ti razločki. Zakaj tudi priroda sama lahko s poplavljanjem ali z opustoševanjem rastlinstva izpreminja na mnogotere strani obraz

in barvo dežel. Torej bi iz tega Marčani nikakor ne smeli sklepati, da umna bitja povzročujejo take razločke in izpremembe na zemlji.

Vse drugačne razmere pa so na Martu: ravno stegnjeni dolgi prelive, posebno pa njih podvojitev, so vidne priče, da kaj takega ne stori priroda sama brez pomoči umnih rok.

Na zemlji, to mi verujta, ni najti nič drugega jednakega, kakor Rdeče morje in morski rokav (la Manche) med evropsko celino in med angleškim otokom; zakaj Suezov prekop je pretanka glista, da bi se Marčanom pokazala v daljnogledu.

Rdeče morje in ta morski rokav sta pa le dva preliva, a na Martu jih je nad šestdeset, in kako so vsi ti izdelani, kakor bi jih bili kopali naši izurjeni inženirji z ravnilom in kompasom!

Recimo, da nastane (jednako, kakor na zemlji Rdeče morje in angleški rokav) tudi na Martu par takih prelivov po naključju: a šestdeset naravnost potegnjenih prelivov ne nastane nikakor po golem naključju; še manj pa bi nastale njih podvojitve brez umnih rok!

Že ta okoliščina potrjuje moje mnenje. Poleg tega je treba poštovati čudovito resnico, da so — jednako egiptovskim piramidam — prekopi in prelive na Martu izpeljani ali poleg meridijana ali pa navpik na meridijan! Prekopi in prelive poleg meridijana delajo najkrajše struge med obilnimi vodami sedmih krajev in med suhimi južnimi deželami.

Če pregledamo in preudarimo vse rečeno skupaj, če si potem mislimo kakega ogledovalca v svetovnem prostoru, v sredi med zemljo in Martom, tedaj bi ta gotoveje sklepal, da bivajo umna bitja na Martu, kakor da bivajo pametni ljudje na zemlji.

Kdor trdi, da so umna bitja na Martu, ima pravico storiti tudi korak naprej ter si misliti nekakšno sliko o stavbi Martovih prelivov. Saj na zemlji tudi vprašamo, kako in s kakšnimi pomočki so zidali piramide in postavljali obeliske starodavni Egipčani.

Toda vi, Bogu nehvaležni zemljani, vzklikne Schiaparelli, še slutite ne, kako srečo vam je dal milostljivi Stvarnik, ko je vašemu ozračju podaril obilno meglá in oblakov, vašemu polju pa dežja in vlage! Brez vlage ni zemlja rodovitna, brez rodovitnosti ni pridelkov, brez pridelkov ne življenja, ne obstanka človeškemu rodu! Te sreče še poznate ne, da vam je Bog podaril dež; spomnite se te dobrote božje k večjemu ob suši, kadar vas sila priganja, da hodite prosit Boga za dež! Po zakonih prirode

prejemljete dež in vlago, ne da bi morali delati prekope iz bližnjega morja in napeljevati vodo in vlago na svoja polja. Poglejte v stari Egipt in vprašajte stare Egipčane, ki ondi počivajo v mumijah po rovih in po piramidah, vprašajte jih, kako so nekdanj v puščavah, kjer ni ne reke ne dežja, pripravljali si rodovitne doline! Pokazali vam bodo z velikim ponosom kamenite znake svojih vodovodnih stavb. V sivo skalo so vrezovali struge in vodovode, napeljevali po takih vodotokih vodo iz Nila po okolici in celo v postranske doline ter so si ustvarjali v puščavi z umetno roko rajske pokrajine.

Če se nad ostalinami starega, pridnega, pobožnega epipčanskega ljudstva predramite iz spanja svoje mehkužnosti, tedaj me bodete razumeli, ko vam pravim, da Marčani izdelujejo prekope in vodovode, kakor bi bili pri starih Egipčanih hodili v šolo!

Na Martu pomanjkuje vlage, zakaj premalo meglá in oblakov nosi njegovo večinoma jasno nebo, in torej ne dostaje polju dežja in vlage. Življenje prebivalcev severne polovice Martovega sveta je torej odvisno od snežnice in ledenice, ki se dela po letu med tajanjem in kopnenjem ledú in snega, po zimi nakupičenega krog severnega tečaja.

Ko bi pa temne črte prelivov bile vseskozi jednako globoke in čez in čez odprte struge, po katerih bi se kakor navadne reke odtekale vode talega snega in ledú od severa proti jugu, tedaj bi te vodé prehitro zapustile suho celino, odtekle bi brez pravega dobička ter se zlile v južno morje. Zato morajo imeti nekaj zavir, zajezovati se morajo z zalopnicami ali zatvornicami. Zadaj za jezovi se naraščajo in nabirajo vode ter se vzdigujejo in odtekajo na obeh stranéh po plitvejših in ožjih prekopih. Te po stranéh odtekajoče vode se raztekajo po okolici, napajajo pokrajine z vlago ter oživljajo rastlinstvo, redé gozde in žita po poljanah ter preskrbé s hrano živali in tista umna bitja, ki so izumila vodne stavbe.

Takim prelivom se tedaj pridružuje po obeh stranéh široko okrožje rastlinstva.

Ko se pa rmenkasta zemlja napije vode in postane vlažna, izpremeni se nje barva v temnikasto. In ta izkušnja je privédla nas zvezdoslovce do spoznanja, da jednolična svetla barva celine na Martu ne pomenja rodovitnega, z mnogovrstnimi organizmi pokritega polja, temveč puščava. Po tem smo spoznali, da je na Martu devet desetink površja gola puščava! Ker si vode poiščejo svoje struge po najnižjih tleh, sklepamo, da Martovi prelivi s svojimi rastlinskimi okrožji vred leže niže kakor bližnja okolica, ali z drugimi

besedami: prelivi s svojimi rodovitnimi poljanami so doline na Martu. — Če se spomnimo, da je širok predor skozi in skozi jednako temne barve in da temna barva prihaja od vodá pa tudi od pomočenih in obrastlih tal, pridemo do sklepa, da voda ne zaliva samo najnižjega vodotoka, ampak da namaka tudi dolinske rebri in obronke in pobrežje sploh.

Takega izvira pa so te mnogobrojne ravnortne doline, katere smo prej imenovali prelive, to se ne dá določiti: a ob njihovi orjaški širokosti skoraj ni misliti na to, da bi bili umetni prekopi. Naša pozemeljska pamet ni vajena bolj velikanskih stavb, kakor so piramide in kitajsko obzidje, upira se nam misel, da bi Martove doline — prelivi — utegnile biti umetna dela pametnih rok. Kaj takega presega vse človeške oblasti in vse sile človeške. A verjetna je druga misel, ta namreč: da so umna bitja kaj pripomogla k izdelovanju teh prelivov.

Recimo, da se na Martu vse godi zgolj le po zakonih prirode same brez prenařejoče roke kakega umnega bitja: tedaj se odteka snežnica in ledenica od severnega tečaja po nizkih dolinah, in sicer po najglobokejših jarkih in strugah proti južnemu morju. Potemtakem bi se pa po količkaj globočjih dolinah, posebno če so ograjene s strmimi bregovi, mrzle arktične vodé odtekale po globokih ozkih strugah, postransko pobrežje nad odtekajočimi vodami in okolica pa bi ostala suha in pusta. Okolica bi se ne obrastla, ker je presuha. Ako se pa odtekajoči reki ne pridružuje po stranéh širok pas rastlinstva, tedaj tudi temnikasta dolina ne more biti toliko široka, da bi jo videli z daljnogledom. Samo v tem — gotovo neverjetnem — slučaju bi odtekajoča voda delala tako širok potok, ko bi bila dolina čez in čez ravna in povsod jednako globoka.

Tako naključje bi nam sicer pojasnjevalo, zakaj kaže Mart nekatere temne črte, nikakor pa ne bi iz njega razvideli, zakaj se oni prelivi podvojé. Neumevno bi bilo, zakaj se včasih tistega dné pokaže voda sedaj na tej, sedaj na oni strani prekopa.

Zatorej mislijo zvezdoslovci, da si morejo te pojave razlagati samo z delovanjem umnih bitij.

Če bi se ob povodnji vodé razlivala brez uredbe po dolini, poplavile bi samo le najglobočjo in najožjo strugo. Marčani, ki bi hoteli napeljevati dalje časa te vodé čez in čez po svojih poljih, morali bi najeti inženirje in ukazati, naj naredé na obeh bregovih več vštric tekočih prekopov ali jarkov. Če bi pa hoteli odtekajočo snežnico napeljevati na višje po-

ljane, morali bi na zgornjem koncu postaviti jezove z zatvornicami. Zajezili bi vode, dokler ne dosežejo tiste višave, v katere odtečejo po zgornjih rovih poleg doline ter prinesó rastlinstvu potrebno vlago.

Sedaj, ko ima vsaka dolina svoj zgornji rov (če ne dveh) napolnjen z vodo, in pod rovom široke planjave, obrastene z rastlinstvom, sedaj pravim, se utegnejo pokazati dvojne temne črte — prelivi. Zraven prvega preliva se utegne videti drugi vštric njega na tej strani, pa tudi na oni strani drugi, izvirač iz drugega rova. In če vzameta postranska rova prvotni strugi preveč vode, posuši se srednji potok; prvotna temna črta izgine, poleg nje pa nastaneta vštric dve novi črti. To je podvojitvev.

Kakor nanese obdelovanje polja, utegnejo prebivalci napeljevati vodo tudi po postranskih jarkih dalje proč od prve struge. In res sem zapazil, da podvojene črte, t. j. ponarejeni vodotoki, v nekaterih krajih segajo dalje v stran.

Če ima Mart sploh umna bitja, ni dvomiti, da bi si ne obračali v svoj prid vodá, ki se odtekajo od tečaja.

„Sila kola lomi!“ — Gotovo so napeli ves svoj um in vse žile, da so si obrnili vodo v svoj prid in blagor.

Prečudna podvojitvev prelivov na Martu ne izvira iz zakonov gole prirode, marveč iz umnih bitij, ki se boré za življenje.“

* * *

Schiaparelli sam imenuje to razlaganje: sliko fantazije. Marljivi opazovalec, duhoviti spoznavalec in zvesti sporočevalec Schiaparelli je naslikal to podobo tako, da je zvesteje ne more naslikati nihče drugi. Kaj zanimiva je zares ta slika, kaj mičen in duhovit je poskus, pojasniti in razložiti pojave na Martovem svetu. Schiaparelli ni presekal, kakor oblastni Aleksander Veliki „gordskega“ klopčiča, temveč ga je razmotal in spravil snov v najlepši red. Podvojitvi prelivov manjka vzroka in izvira v zakonih prirode, Schiaparelli je pokazal izvir v boju umnih bitij s potrebami življenja. Genijalno je naslikal podobo, ki nam predočuje, kako Marčani izpolnjujejo nedostojne pogoje življenja z umetniško porabo od tečaja pritekajočih vodá. Kar je zdajci še negotovega na tej sliki, izpremenilo se bo v zanesljive znake, ko bo umetnost zemljanov izumila boljše daljnogleda. — Bliža se doba gotovega odgovora na vprašanje: Ali bivajo na Martu umna bitja, ali ne?

Misli o slovenskem krajepisnem slovníku.

(Zapisał M. L.)

Ni mi treba razkazovati, kako imenitna so krajevna imena. Kdo more prav poznati narod, kdo temeljito pozna deželo, ako mu niso znana krajevna imena? Kar se tiče nas Slovencev, učili smo se — žal — v šolah večinoma tudi za slovenske kraje nemških imen. Nemška imena so pa mnogokrat čudno skovana, bodisi iz nevednosti, bodisi tudi mnogokrat iz mržnje do Slovencev. Koroški *Skočidol* n. pr. se nemški glasi *Gottesthal*; štajersko vas *Senarsko* so šele pred nekaterimi leti na prošnjo tamošnjih prebivalcev iz *Schweindorf-a* premenili v *Heudorf*. Kako pohvalno bi torej bilo, da bi se nam prav tolmačila tudi krajevna imena!

Seveda imamo „Ortsrepertorien“, a v teh mnogokrat slovenskih imen ne najdemo, ali pa v pisavi tako pokvečena, da jih težko spoznamo. Zopet je mnogo slovenskih krajevnih imen, ki se glasé jednako, v drugem jeziku pa imajo večkrat različne oblike; ali pa zopet v tujem jeziku jednaka imena so v prvotni (slo-

venski) obliki različna. Dandanes, ko mnogi občinski in župnijski uradi občujejo slovenski, kaže se čim dalje bolj potreba imenika slovenskih krajev.

Potrebujemo pa Slovenci tudi slovarja¹⁾ vseh krajepisnih imen v obče, ne samo za slovenske kraje, ampak tudi sosednjih pokrajin. Tak slovar bi bil jako važen ne samo za domači zemljepis, temveč tudi za jezikoslovje in v prvi vrsti za zgodovino. Navedem tukaj besede, katere je zapisal ravnatelj štajerskega deželnega arhiva I. pl. Zahn (Styriaca. Neue Folge, Graz 1896. str. 71.). „Predočiti si moramo, da je vsako krajevno ime dokaz za posamezen izraz državnega in narodnega življa, predmet, spominik iz minulih časov, zgodovinski migljaj, ki se sedaj lahko sedaj težko umeva, kateri se večkrat ne umeva, ker ga ne preiščejo, samo ob sebi malenkost, in vendar zopet včasih zlat ključ za razvozlanje imenitnih vprašanj.“

¹⁾ Slovník, ali če hočete, „zbornik.“

In koliko takih vprašanj še čaka ravno pri nas Slovincih tolmačenja, pojasnila! Kaš n. pr. piše nekoč¹⁾: „Ime *Hart* ne znači drugega nego grad; kdo ne pozna mnogo krajev tega imena in se ne spominja, da je vsaki ‚Hart‘ na kakem griču, ali veliki gomili, ali pa da je še grad ali vsaj ruševina?“ Drugi del tega stavka se strinja z resnico, vendar mislim, da tolmačenje besede ni pravo. V Andreejevem atlantu (3. izdava) je pod naslovom „Abkürzungen und Erklärungen geograph. Namen“, stran 1. tretji razdelek beseda *ard* (keltisch), *hoch*, *Höhe*, kar me uči, da Nemci izvajajo besedo *Hart* iz keltiškega. Če pa še s tem primerjamo, kar piše P. Ladislav v tem listu (1892., str. 377: „21. Ratež“), zdi se mi, da niti Kaš niti Andree ne uči prav, pač pa P. Ladislav s svojo koreniko „rt“.

Jednakih rečij bi se našlo še več. Nemško besedo Klein-Glein, Gleinz, izvajajo iz keltiške besede *glen*: ali se ne dá iz slovanščine? Oni časi so minuli, ko je na Tirolskem rojeni štajerski zgodovinar dr. Muchar smel trditi (*Geschichte des Herzogthums Steiermark*, I. Theil [1844] st. 21), da je le etimologična igra, ako se lastna imena in krajevisni izrazi tolmačijo iz slovenščine in da tako početje le moti pravo zgodovino²⁾. Ko bi ta mož poznal najnovejša dela že omenjenega Zahna, gotovo bi se čudil svoji neosnovani trditvi. Pred kratkim še je bilo vse, kar se ni dalo iz nemške korenike izvajati, „keltiško“.

Etimologija in zgodovinski začetek krajevisnih imen sta preimenitna za preiskovalca zgodovine. Ravno iz krajevisnega imena se dá večkrat raztolmačiti naseljevanje, v kaki zvezi je kraj z drugimi kraji, dá se raztolmačiti kulturna zgodovina. Iz takih imen nam odsvitajo posamezni zgodovinski prigodki, umeva se večkrat začetek družbinskih imen. Po imenih se dadó zasledovati nekdanji posestniki, meje posameznih občin, župnij in okrajev. Tako n. pr. se mi vedno dozdeva, da ime gore na meji med Srednjim in Zgornjim Štajerjem *Hochlantsch* kaže na to, da je že od nekaj ločila kraja: Norik in Panonijo, kakor še sedaj loči Zgornji Štajer od Spodnjega, in po-

¹⁾ Domovina 25. sušca 1895 (štev. 9.)

²⁾ „Nach dem bestimmten und klaren Sinn der übereinstimmenden ältesten Geschichtsquellen muss man die undankbaren, die wahre Geschichte nur verwirrenden Zurück- und Ableitungen von Eigennamen und topographischen Benennungen in der Steiermark auf das Slovenische oder von dieser Sprache, als grundlose etymologische Spielereien bedauern.“ Jednako glej tam str. 15. opazka 2. pri izvajanju besede *Ptuj* (Pettau). Tam tudi trdi, da je *Brig* i. t. d. keltiška beseda, ki pomeni toliko kakor *Berggipfel*, *Hügelgipfel* etc. Tedaj je tudi slovenska beseda *breg* keltiška!?

glavarstvu Bruck in Weiz; torej tudi ime *Lôč* od *ločiti*, *trennen*.

Dandanes se nahajajo mnogokrat krajevna — in tudi družbinska imena, katerih pomen nam je gola uganka. Le zgodovina nam jo reši. Druga taka imena so zginila iz zgodovine in — škoda je, ako bi se za vselej pozabila.

Ako se ozremo na sosednje kraje, kateri dandanes mejijo s Slovinci, nahajamo mnogo čisto pokvarjenih imen slovenskega pokolenja. Zahn trdi v svoji knjigi „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“ (Vorrede), da so na Zgornjem Štajerskem krajevna imena do tretjine, na (nemškem) Srednjem Štajerju do dveh tretjin slovenska. Zraven še opozarjam na prej omenjeni Kaš-ev spis v Celjski „Domovini“. Tudi taka imena nas Slovence zanimajo, ker nam kažejo, kje in v kakem primerju so tam stanovali naši predniki.

Ali zakaj vse to navajam? Ker bi rad sprožil svoje — ne! ne samo svoje, ampak kolikor sem se iz pogovorov prepričal, tudi drugih — misel o obliki nam Slovincem prepotrebne krajevisnega slovarja. Predlog moj je ta-le:

1. Naj se izberejo vsa imena mest, trgov, občin, krajev, gorá, hribov, rtov, dolin, dolinic in vodá, kakor se dandanes nahajajo v zemljevisjih in takozvanih „Ortsrepertorien“.

2. Naj se vsako ime zapiše tudi v vseh onih oblikah, katere so med ljudstvom v rabi.

3. Zbrala naj bi se tudi vsa taka domača ali družbinska imena, katera niso nastala iz krstnih imen posestnikovih in niso sama ob sebi umevna.

4. Dobro bi bilo zapisati tudi nejasna matična imena.

5. Vsa ta imena naj bi se etimologično, krajevisno in zgodovinsko preiskala in v omenjenem zmyslu kratko raztolmačila. Marsikaj tega je sicer že obdelanega in nabranega, a ni še zbrano.

6. Pri vsakem imenu naj bi se navedle vse oblike, katere se nahajajo v zgodovini, v starih urbarjih, v starih listinah itd. V tem obziru naj bi bila vzgled Zahnova knjiga „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“ (Wien 1893), katera bi bila za Štajersko velik pripomoček; ravno tako Orožnove knjige, katere obdelujejo zgodovino labodske biskupije, in različne tiskane in samo v rokopisih shranjene kronike župnika M. Slekovca (posebno za kraje med Muro in Dravo, ker v ptujski, ljutomerski in sv. lenarški dekaniji ima že vsaka župnija svojo kroniko iz Slekovčevega peresa), Schmutza, Janischa itd., akoravno zadnji večkrat ni zanesljiv.

To delo naj odločneje kakor doslej v roko vzame „Slovenska Matica“. Sestavi naj odbor, kateri bi se delil v osrednji odbor, v krajevisni, zgodovinski in jezikoslovni pododbor, da bi se

po stroki delo razdelilo in, kolikor možno, jednotno zvrševalo.

Ta veliki odbor bi izdelal oklic za slovenske časnike in „Koledar družbe svetega Mohorja“ — na slovensko občinstvo, katero bi se gotovo z veseljem poprijelo nabiranja imen in bi je pošiljalo odboru. Nabiralci sami bi lahko večkrat raztolmačili posamezna imena, zapisali kratke zgodovinske podatke, narodne pripovedke, smešnice (tudi psovke — Spottnamen), katere so med ljudstvom i. t. d. Zraven

bi se izcrpavale knjige. Pisatelju teh vrst so nekateri že pravili, da bi z veseljem preskrbeli doneske k takemu delu. Odbor bi vse gradivo nabiral, jednotno klasificiral — abecedno — po deželah, po okrajih, bodi si tudi po političnih občinah ali župnijah itd., kakor bi se najbolje zdelo odboru.

Na ta način, mislim, bi sčasoma dobili Slovenci krajepisni slovník, ki bi ne bil samo prekoristen za različno rabo, posebno zgodovinarju, ampak tudi celemu narodu v čast.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige družbe sv. Mohorja za 1. 1896.

(Dalje.)

Slovenske večernice za pouk in kratek čas. 49. zvezek. 8°. Str. 143. Letošnje Večernice so založene z zabavno tvarino. „Vas Kot“ je povest, ki nam živo predočuje dobro in pametno, pa tudi neumno in slabo gospodarstvo. Povest se pomika po dobro izhojenem tiru, vendar je še dokaj mična. Kodrova povest „Zaklad“ pa nam opisuje kmete toliko neumne, da spada pač v predzgodovinsko slovstveno dōbo. Ako oporekajo drugi stanovi, kadar piše kdo nečastno o njih stanju, oporekati moramo tu v imenu slovenskih kmetov takim kmetiškim slikam. In kako nepraktična je vsa ta stvar! Dokaj drugačna je Klemenčičeva povest „Kako se je Klančnik z železnico sprl in zopet sprijaznil“. Tu je vsaj nekaj zdrave, zabavne in poučne vsebine. Vendar se spominjamo, da smo o takih junakih že brali. Svetilkov spis „Slovenci, govorimo čisto slovenščino“ naj bi naši ljudje čitali in zopet čitali. Vrl in zanimiv je J. Štruklja spis: „Kaj nas učijo národní pregovori o Bogu in človeku.“ Da, pisatelj umeva stvar, pa zna tudi pisati! „Grajski lovec“ je v pripovedovanju nekoliko neokreten, sicer pa ne napačen. „Zgodovinske povestice“ so dosti dobre za nameček. — Potemtakem smo še precej zadovoljni z letošnjimi „Večernicami“, a povemo odkrito, da si želimo za petdesetletnico „Večernic“ še boljših povestij.

L.

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1897. 4°. Str. 128+80. — Letošnji koledar je v vsakem oziru jednak prejšnjim, po obliki in vsebini. Slovstvenega gradiva zabavnega in poučnega nam ponuja na 80. straneh. Ker vemo, da vsak Mohorjan najpreje in največkrat seže po koledarju, ne bomo natančno ocenjali vseh spisov. — „Kaj je v Rimu o božiču lepega“, črtica. Tukaj nam opisuje dr. Mihael Opeka s kratkimi a jedrnatimi besedami slovesnosti, šege in navade bo-

žičnega večera v večnem mestu Rimu. — Prav zanimivo in poučno so pisane povesti in slike: „Stričeva dedščina“ (J. Klemenčič), „Nevednost in sleparstvo“ (Peter Bohinjec), „Skrivnosti gospodinje Anke“ (Božidar Flegerič), „Spomin na staro mater“ (A. Koder). — „Pregled slovenske šmarnične književnosti“ (P. Bohinjec) nam pojasnjuje kratko slovstveno zgodovino šmarnic v slovenski obleki. — Črtica „Iz davnih dnij“ (sp. Ivan Šubic) nas seznanja s prebivalci v prazgodovinski dobi ljubljanskega barja ali močvirja. — Iz naravoslovja (prirodoslovja) nam podaje letos preprosto in umljivo pisano razpravo „o strelovodu“ (spisal Fr. Hauptman). — Vrh tega se nam kažejo tu v lepih življenjepisih odlični Slovenci, kakor Frančišek Kosar, pisatelj in rodoljub slovenski, major Andrej Komel pl. Sočebnan, Andrej Alijančič, dr. Valentin Nemeč in Gregor Somer. — V koledarju nahajamo tudi nekatere pripovedke, kakor „o cerkvi Matere Božje na Ptujski gori“ (spisal P. Gregorec) in tri slovanske pripovedke, katere še živé med preprostim narodom. — H koncu čitamo še „Razgled po katoliških misijonih“ (sp. dr. Ivan Križanič), „Desetletno delovanje šolske družbe sv. Cirila in Metoda“ (Anton Koblar), „Nekatere nerodnosti po kmetih“, „Slovenske posojilnice in hranilnice leta 1895“, „Gospodarske drobtinice ter skakalnico, uganke in zastavico v podobah.“ — Tudi pesništvo je zastopano s prekrasnimi umotvori. — Res obilno blaga se nahaja v koledarju, kateremu moramo priznati lepe vrline.

O. H. Š.

Slovanska knjižnica. Snop. 55, 56. *Kapitana hči*, ruski spisal A. S. Puškin, poslov. Semen Semenovič. V Gorici 1896. 8°. Str. 178. Cena 36 kr. — Mladega Grinjeva pošlje oče služiti v trdnjavo Orenburg. Spremlja ga zvesti stari sluga Saveljič, ki je komična figura v celi povesti. Ivan Karlovič, general orenburški, ga pošlje še naprej v trdnjavo Bjelogorsk, na mejo kirgiško-kajsaških step, da se nauči pod načelnštvom kapitana Mironova prave discipline. Ta ima 18 letno hčerko

Mašo, v katero se Grinjev zaljubi. Po mnogih težavah, katere srečne premaga, poroči se ž njo ter živi srečno v simbirski guberniji. — Ko sem prebral to novelo Puškinovo, dejal sem: hvala Bogu, to je zdravo berilo, vse drugače, kakor rafinirano pisarjenje modernih ciničnih naturalistov. Ti naj bi se učili od Puškina, da se dá ljubezen opisovati tudi vzvišeno, sramežljivo, ne pa samo tako, da človeka oblije rdečica in da se mu gabi hudobni človeški rod. Puškin je iz romantične dobe in je učenec Lorda Byrona; od tod izvirajo nekatere slabosti v njegovih spisih. V gori imenovani noveli nam ne ugaja ono, kar nam pripoveduje na 6. in 7. strani o Beaupréju in kako se je povzročil dvoboj. Zato novela ni za mlade ljudi. Jako lepo opisuje razmere ruskega plemstva v prejšnjem stoletju, divje, vojaško življenje; da zna popisovati naravne pojave, vidimo na 18. str., kjer opisuje snežni vihar; bjelogorske trdnjavske razmere biča z ostro satiro; na 72., 73. strani prelepo opisuje napad na trdnjavo; upornika Pugačeva in druge značaje (Švabina) riše prav mojstersko. Mášine telesne lepote ne opisuje, nego samo dušne vrline; a tako je deklica bralcu mnogo bolj simpatična, nego bi bila z natančnim naturalističnim opisovanjem. V tej Puškinovi povesti se

kaže, da je resničen stavek: Pravi umetnik se kaže v tem, kar zna modro zamolčati. Prav tega pa naj-novejša struja ne zna. Prevod se ne bere povsod prav gladko, str. 11. „lezenje po vseh štirih“ se ne glasi dobro. J. K.

Hrvaška književnost.

Marcel Charlot: *Pripovijetke gospodarstvenog sadržaja*. Preveo Milan Krešić. U Zagrebu. Knjižara Dioničke tiskare 1896. Ciena 50 nč. — Jako vkusno opremljena knjižica obsega manjše sestavke, povesti, dogodbe, v katerih se priporoča varčnost; ta je imeniten moment, važen pomoček, da se reši povoljno socialno vprašanje. Sestavki se beró jako gladko. Dadó se celó tu in tam uporabiti kaki vzgledi. O veri ni v knjižici ne duha ne sluha; varčnost naj je podlaga sreče na svetu, kakor da se jedino s tem doseže namen našega življenja. Varčnost je tudi — samopašna, ni krščanska čednost, je v darvinističnem zmislu boj za obstanek (str. 33.), je taka, da jo žid lahko priporoča svojemu sinu in najbolj trdosrčen tovarnar svojemu nasledniku. V drugem oziru je knjižica dobra; želimo, da bi bila zdravilo zoper strahovito razkošnost naše dobe. J. K.

Razne stvari.

Naše slike.

Znamenito sliko kaže str. 41.: *Nikolaj Kopernik*. Ta duševni velikan, Poljak po rodu in duhovnik po stanu, je bil rojen dné 19. svečana l. 1473. in je umrl dné 24. vel. travna l. 1543. Bil je velik zvezdoslovec in je prvi dokazal, da se vrti zemlja okrog solnca. — O delih slavnega Frančiška Robbe, kateremu je Ljubljana mnogo hvale dolžna, govorili bomo pozneje več. Izvirnik naše slike na str. 65. je v tukajšnji frančiškanski cerkvi.

Glasba.

Dekadentizem v glasbi.

Povod k temu članku nam daje novoizešla zbirka: *O mraku*. *Pesmi za srednji glas s spremljevanjem klavirja zložil K. Hoffmeister*. Založil L. Schwentner, knjigotržec v Brežicah ob Savi. Cena 1 gld.

Veliki duševni prevrat, ki se vrši sedaj v človeštvu, polastil se je tudi umetnosti. Med tem, ko se na jedni strani kažejo veseli pojavi odločnih zdravih reform, se na drugi strani od „modernega“ duha prevzeti duhovi ločijo v razne „struje“. V pesništvu prehaja jeden del umetnikov vedno očit-

neje v socialistični tok in mu žrtvuje svojo nardarjenost; drugi del pa, ki nima te odločne samozavednosti, zabredel je v oni temni misticizem, v bolešno nezadovoljnost, ki naravno sledi iz sedanjih socialnih razmer in iz skepticizma. Ta šola, ki si liriko prisvaja sedaj, je dekadentizem. Čutnost prevladuje popolnoma nad razumom. Misli se menjujejo kakor ideje v diliriju besnečega človeka. Obupna resignacija vodi pero; karkoli more izražati blazna bolešt človeka, ki je izpil kupo poltnosti in sedaj zre z žalostjo v minulost in brez nade v prihodnost, to je v mistični nerazumljivi obliki, v orijentalno-bujnih besednih konglomeratih — ne izraženo, ampak zavito, da čitatelj z nejasnim čustvom sluti, kaj neki je pesnik — ne mislil — ampak čutil, ko je sestavljal to zmes. Idej, ki se izražajo, ne sme soditi logik, dušno stanje teh umetnikov ni toliko predmet za psihologa, nego za psihijatra.

To umetniško smer izraža v glasbi gospod K. Hoffmeister. Stavi si težavno nalogo, da izkuša umeti nerazumljive besede dekadentnih pesnikov in jih natančno kopirati v glasbi. Tu slišimo seveda take glasbene oblike, nad katerimi zmaguje klasično izobraženi človek z glavo, ne vedé, ali nas misli skladatelj zabavati s karikaturó, ali jeziti z nepravilnimi dissonancijami. Vse je iz-

redno, bolešno, nenavadno; kakor nerazumljiv jezik iz tujega sveta udarjajo ti glasovi na uho, in le jedno se sliši iz njih: obupajoča strast. Nekateri posamezni stavki so pač pretresljivo nežni, a celota nas ne more zadovoljiti.

Pod imenom: „novodobni klavirski zlog“ je nastopila ta „struja“, a v soglasju s podobnim pesništvom imenujem jo rajši: „glasbeni dekadentizem“. Milobne zmernosti narodnih pesmij se ta zlog nalašč izogiblje, plemenita pravilnost klasičnih umotvorov mu je zoperna, tudi igranje s fantastičnimi čustvi in prijetnimi izrodki zadovoljne, zdrave domišljije, kakoršno je gojil romanticizem, mu je preslabo. Živcem novodobnega skeptika ne zadostuje več zdrava zabava: on zahteva izrednih, boleštnih mikov, kakoršnih mu podaje od mističnih sanjarij razgreta in od nenasitne želje po izrednih užitkih do protinaravnih orgij prevzeta domišljija.

Nauka o harmoniji za to novodobno šolo ni. Umotvor ni celota; tu so le posamezne skupine glasov, ki v predrzni nepravilnosti zabavajo človeka, kateri od glasbe ne pričakuje blagega užitka, ampak zahteva, da ga umetnost potrdi v dušni raztrganosti. V temnih disonancijah se giblje pesem dalje do konca, kateri ne izraža harmoničnega sklepa, ampak nezadovoljno melanholijo — spleen.

Naše občinstvo pač ne ume še tega zloga. Sedaj je še toliko zdravo, da ne čuti v sebi potrebe do tega boleštnega, mistično navdahnjenega sanjarstva. Pač pa so med njimi že posamezni blaziranci, kateri iščejo take hrane. Splošno lahko rečemo, da bo Hoffmeister lože našel posnemalcev nego občinstva.

Evgen Lampe.

Mesto Pompeji zasuto. Da bodo čitatelji bolje umevali naš spis o Pompejih, povemo nekoliko o njega žalostnem koncu poleg tega, kar je že na strani 54. našega lista. Kakor je tudi že tam rečeno, povzemamo to poročilo največ iz dveh pisem Plinija Ml., kateri je pisal prijatelju Tacitu, „prosečemu, naj mu piše o koncu ujca (Plinija Starejšega).“

Temu znamenitemu učenjaku starega veka je nenasitljiva vedoželjnost nakopala leta 79. po Kr. pogubno smrt. Dne 23. vel. srpana i. l. je začel dotlej mirni Vezuv grozno razsajati. Gora se je na robu odprla, in napravilo se je strahovito žrelo. Iz tega so se valili strašni oblaki, sedaj ognjeni, sedaj temni. Da bi pa natančneje opazoval ta nenavadni prirodni pojav, sklenil je Plinij peljati se po morju bliže osodnemu kraju, tembolj, ker so ga tudi prebivalci mesta Retine prosili najhitreje po-

moči, češ, da jih je le z ladjami môči rešiti strašnega pogina. Plinij, ki je bil takrat poveljnik vojnemu brodovju v Misenu, ukaže nemudoma jadra razpeti ter veslati proti napoljskemu zalivu, čegar krasna okolica je imela jako gosto naseljeno prebivalstvo. Hitel je neustrašeno proti pogubnemu kraju ter si zaznamoval vse pojave z največjo natančnostjo. A čim bliže Vezuvu, tem strašnejše je bilo. Hipoma se zasliši strašen podzemeljski ropot, podoben strašnemu gromu, zemlja se strese in na ladijo se vsuje ploha črnega kamenja in žarečega pepela. Prestrašeni mornarji so se hoteli vrniti, a Plinij jim je prigovarjal: „Le naprej, fortes fortuna iuvat!“ Ni šel v Retino, ampak v Stabije. Da bi pomiril prestrašene pomorščake, kazal se je Plinij proti njim popolnoma mirnega; celó vesel je bil ter jim obetal, da se vrnejo takoj, ko se pomiri razburjeno morje; šel je tudi k obedu, dasi mu ni posebno dišalo. Med tem se vzdignejo iz žrela veliki ognjeni oblaki. Plinij je tolažil svoje ljudi in pravil, da goré hiše, katere so ostavili prestrašeni prebivalci; sam je šel počivat. A pepel in kamenje je padalo čim dalje gosteje. Bilo se je bati, da ne bi Plinija v spalnici zadušilo, zato so ga vzbudili in spravili ven. Med tem se je zemlja hudo tresla in poslopja so se zibala. Prestrašeni ljudje so si devali blazine na glavo, da bi se branili kamenja. Ognjeniški pepel se je po zraku tako namnožil, da je solnce zakril, ter premenil dan v črno noč. Le strašen plamen, švigajoč iz žrela, je nekoliko razsvetljeval to grozno temo. Vendar tudi ta grozni prizor Plinija ni nagnil k begu, zaman je bilo vse prigovarjanje njegovih prijateljev. Ker je morje silno divjalo, ostali so na suhem; Plinij se je vlegel na zemljo. Kar se zopet vzdigne iz žrela velik ogenj, po zraku pa se razširi neznosen žveplen duh. Prestrašeno ljudstvo se je gnetlo po cestah in ulicah ter vpilo in kričalo; vse je mislilo, da je prišla zadnja noč, večna noč. Plinija sta držala dva sužnja; hotel se je nekoliko kvišku dvigniti, a žvepleni puh ga je tako omamil, da se je zgrudil nezavesten na zemljo, žveplena para ga je zadušila. Tretji dan po tem groznem pojavu so našli njegovo truplo popolnoma neizpremenjeno; videti je bilo, kakor bi spal.

Ob istem času, ko se je mudil Plinij Starejši pod Vezuvom, bil je Plinij Mlajši v Misenu. Tukaj so prebivalci strahovito noč: zemlja se je zibala, pepel je padal na tla; a mesto je ostalo. Tri Vezuvu najbližja mesta pa je zasulo: Stabije, Pompeje in Herkulanum. — (Ako bo možno, objavimo še kakšno sliko iz Pompejev.)

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

(Tomaž Campanella. Njegovo življenje. Civitas solis. Narodno-gospodarska načela.)

Pri Utopiji se vidi jasno, kako je vplivala Platonova „ljudovlada“ na Morovo domišljijo. Ves navdan s čutnimi slikami, ki mu jih je vzbudilo to znamenito delo, lotil se je svoje zabavne satire na gnile razmere tedanjega časa, katero smo zadnjič v glavnih točkah opisali.

Več, nego zabavna satira, Utopija pač ni in ni hotela biti. Vendar je pri mnogih veljala za resen družaben in političen načrt in v tem zmislu je vzbudila več posnemalcev. Prvi med njimi je bil **T o m a ž C a m p a n e l l a** (Kampanéla) (1568—1639).

Ta mož se je rodil v Stilu, mali kalabrijski vasici; kazal je že v prvi mladosti bujno domišljijo, katera ga je vse življenje vodila bolj nego trezni, razmišljajoči razum. V 14. letu je vstopil v dominikanski red, dasi so ga bili stariši odločili za pravništvo. Hotel je postati sloveč modroslovec po vzgledu sv. Alberta in sv. Tomaža, toda nemirna domišljija mu ni dala, da bi se bil ugloobil v duševne zaklade Aristotelove in sv. Tomaža Akvinskega, marveč izkušal je zlasti v kozmologiji ustanoviti novo smér in podreti školastična načela. Pobijal je Aristotela in hvalil Platona. Poleg modroslovja se je bavil tudi z zdravilstvom, astrologijo, magijo in vražarstvom.¹⁾ Trdno zaupanje zagotavlja uspeh vsem, še tako drznim magijskim poskusom. To je bila njegova stalna trditev.

Vmešaval se je tudi v politiko in med drugimi stvarmi prerokoval iz zvezd, da bo leta 1600. velik državni preobrat; hotel je „osloboditi“ Španijo in iz nje napraviti ljudovlado po svojih mislih. Dolžili so ga, da je celó s Turki v zvezi. Vsled tega ga je posvetna oblast zaprla. Sedemkrat je prestal po 24 ur trajajočo torturo, ne da bi bil količkaj razodel svojih mislij in nakan. Ta lastna trdna volja ga je še bolj prepričala v njegovi veri v napredek človeštva. V ječi, v kateri je bival 27 let, je zapisal te-le znamenite besede: „Družabna preosnova se bo v tem stoletju končala; najpreje se bo uničila, potem se bo iznova pozidala; nova monarhija, popolna izpremema zakonov bo nastala. Kako bi se mogel zavirati slobodni razvoj človeškega rodú, ko ni mogla 24urna tortura upog-

¹⁾ To spričujejo ti-le Campanellini spisi: De sensu rerum et magia. Francofordii 1620; Astrologicorum VI libri, Lugduni 1629; Medicinalium VII libri, Lugduni 1635.

niti volje ubogega modroslovca in mu ni mogla izsiliti niti jedne besede!“

Že l. 1608. so prosili zanj papež Pavel V. in drugi veljavni možje. Toda šele po smrti Filipa III. se je posrečilo papežu Urbanu VIII. osloboditi nesrečnega Campanello s tem, da ga je postavil pred cerkveno sodišče. Po kratki obravnavi je bil Campanella oslobojen in leta 1629. mu je papež nakazal precejšno letno pokojnino. Španskemu dvoru to ni bilo všeč in zato, da bi se ognil vednemu zasledovanju, ubežal je Campanella leta 1634. na Francosko. Kardinal Richelieu (Rišeljé) mu je naklonil 3000 lir letne plače in ga je večkrat v važnih stvaréh vprašal za svet. V dominikanskem samostanu St. Honoré je umrl dné 21. velikega travna l. 1639.

Ta nemirni učenjak, katerega so dolžili celó ateizma, spisal je l. 1620. utopično delo „Civitas solis“ (solnčna država), ki je verna slika njegovih zmedenih modroslovskih načel in pri katerem je tudi viden vpliv Platonovega spisa o „ljudovladi“.

a) Temelj solnčne države je veselje do dela. Sam Campanella piše: „Kdorkoli se odlikuje v kaki znanosti ali mehanični spretnosti, postane oblastnik; in te prednike smatra vsakdo za mojstre in sodnike; oni nadzirajo polja in črede; kdor zna več rokodelstev in jih najboljše zvršuje, uživa največje spoštovanje.“

b) Uprava. Vrhovni gospodar v solnčni državi je Bog, čegar volja se zlasti kaže v nebesnih telesih. Umni zvezdogledi opazujejo solnce in zvezde in izvajajo iz tega opazovanja, kaj se ima zgoditi na zemlji. Boga zastopa vrhovni poglavar v državi; pomagajo mu trije ministri. Prvi vodi sile ter skrbi, da se rabijo v pravi meri. Ta vlada torej delo v ožjem zmislu. Drugi pospešuje znanost in tretji vzdržuje družabno jedinstvo in skrbi za ohranjanje življenja in zdravja vseh podložnikov.

V odvisnosti od vrhovnega poglavarja in teh treh ministrov zvršujejo oblastniki svoja opravila. Njihova oblast je ogromna: sodniki in upravni uradniki so ob enem. Sami smejo tudi obsojati k smrti. Celó verska oblast je v njihovem delokrogu. Podložniki se jim morajo izpovedovati, sami pa svojim načelnikom izpovedujejo svoje in svojih podložnikov grehe.

c) Družina. Campanella ne pozna družine in zahteva skupnost žên. Opravila, ki se drugod zvršujejo v domačem, rodbinskem živ-

ljenju, so v solnčni državi naložena posebnim uradnikom. Potemtakem seveda ni nobene rodbinske vzgoje, marveč otroci se vzgajajo samo v državni upravi. Naravnost ostudno je, kako opisuje Campanella, na kakšen način naj se zboljša človeški rod. Prav s tistim cinizmom, ki ga poznamo iz drugega dela Darwinove knjige „o človekovem izvoru po spolskem izboru“, pripoveduje nam, kako naj se na temelju planetnih opazovanj vodi zakonska zveza.

Ta načela ne nasprotujejo samo krščanstvu, marveč sramežljivosti in dostojnosti, pred vsem pa slobodi človeške narave.

č) **Gospodarstvo.** Solnčna država ne pozna zasebne lasti. Vse je skupno. Če je proglašena skupnost celó v najsvetejši zvezi, potem ni čuda, da se ne spoštuje človeška pravica do pridobljenega blaga ali posestva. Sužnjosti tudi ni v Campanellini 'Utopiji'. Delavci so razrejeni v mnogo različnih vrst, in vsaka ima svojega posebnega voditelja in nadzornika. Moški in ženske lahko opravljajo ta posel. Solnčna država ima torej v nekem zmyslu emancipacijo ženskega spola. Oba spola sta si ravnopravna.

d) **Sloboda.** Prav za prav ni v solnčni državi nobene slobode. Oblast — uradništvo se vtika v vse razmere človeškega življenja, in Campanella sam priznava, da je sila, ki tlači državljane njegove izmišljene države, v resnici kruta. Toda ni si mogel drugače pomagati. Nujna posledica komunističnega načela je uničenje osebne slobode. Zato vidimo tudi v Platonovi 'ljudovladi' in v Morovi 'Utopiji' človeško slobodo zatrto v podložnikih, ki jih potrebujeta oba ta dva družboslovca v osnovi svojih vzornih držav. Campanella ne mara suženjstva in vsled tega mu ne kaže drugega, nego da uradništvu izroča neomejeno oblast.

Človeška narava se ne pusti šaliti s seboj. Kdor jo na jedni strani uničuje, čuti na drugi njeno silno moč. Najgorje se pa maščuje zatiranje njenega zdravega teženja po slobodnem razvoju. Kdor zatira človekovo slobodo, v kolikor je vtemeljena v naravi sami, čuti gotovo njeno maščevanje na sebi. In kaj naj porečemo o ljudeh, ki hočejo vzorno družbo osnovati na temelju zatrite slobode? Ne, nikdar ni taka družba vzorna, nikdar človeška! Ideje, ki so jih razvijali Platon, Mor in Campanella, ne morejo biti zdrave.

Človeška narava zahteva zase zasebno last. In kdor se ustavlja ti zahtevi, tisti je njen sovražnik in je samosilnik. Osrečevati človeško družbo s tem, da se narava uničuje, to je v resnici samo sanjarska — utopija, sanjarska — solnčna država.

e) **Uspehi.** Campanella našteva, kakšne sadove rodi njegova država. Glavna panoga vseh

znanostij je zvezdoslovje. Po zvezdoslovju si pridobivajo srečni solnčni stanovniki vedno nove znanstvene resnice. Pred vsem napreduje tehnika. S tehniko se obvladuje fizična narava v prid človeškemu rodu. S tem napredkom v zvezi je pa tudi moralni napredek. Ljudje so vsi drugačni v solnčni državi kakor drugod. Strastí so premagane, in srečno po umu in po veselju do dela urejeno življenje se pričinja.

Ko prebiramo Campanellin spis, zdi se nam, da imamo v rokah najodločnejšega novodobnega socijalnega demokrata. Ideje, katere je kasneje prodajal za izvor svojega uma St. Simon, po katerih je Marks naslikal načela za bodočo družbo, te so že jasno izražene v Campanellini „solnčni državi“.

Nikakor ne odobravamo Campanellin角度 mislij; marveč odločno moramo obsojati temelj, na kateri jih zida. A neko zadovoljstvo nas vendar obhaja, ko listamo zgodovino in vidimo, da so celó poglavarji katoliške cerkve, papeži, v pravi slobodoumnosti podpirali neškodljivega sanjača — Tomaža Campanello. Neumno se nam zdi ob tem dejstvu očitanje sedanjih socijalnih demokratov, da je cerkev najhujša sovražnica vsakega napredka. Neizvedljivih njegovih naukov uprav zavoljo notranje njihove brezmyselnosti ni pobijala, pisatelja samega je pa podpirala.

To je tem znamenitejše, čim bolj je Campanella tudi sicer v drugih spisih zagovarjal trditve, ki niso mogle biti vseč oblastnikom njegove dobe. V marsikaterem oziru moramo popolnoma odobravati njegove misli. Tako je n. pr. v moški odkritosti pisal iz ječe Filipu II., da se španska država bliža propadu 1. ker je španski rod preveč osamljen; pospeševati bi se morale zakonske zveze med Španci in Flamci, Nemci ali Lahi; 2. španski veljaki so preleni in preveč odirajo ljudstvo.

Dalje je grajal ta odločni dominikanski menih krivično razdelitev davkov, dokazujoč, da zadevajo prav za prav samo ubožce, ker plemiči svoje davke valé na meščane, meščani pa na rokodelce in kmete. To načelo, katero čutimo v naših dneh tako hudo, je torej veljalo tudi že v sedemnajstem veku, in Campanella je imel dovolj poguma, da se mu je ustavljal. Osebni davek je Campanella odločno zametoval; pač pa je zahteval pravičen zemljiški davek, kar je bilo v tedanjih razmerah popolnoma primerno.

Glavno načelo za davke izraža v besedah: Vectigal exigatur pro necessariis rebus parvum, pro superfluis largius. Non alia bona quam certa et stabilia graventur. (Od potrebnih stvari se zahtevaj majhen davek, od nepotrebnih večji. Samo gotovo in stalno premoženje naj se obremení!)

(Dalje.)